

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKİYE

Genişleme Bölgesinde
Sivil Topluma AB
Desteği için Rehberler
2021-2027

2024 Değerlendirme Raporu

Ülke Raporu
TÜRKİYE

Funded by
the European Union

Bu çalışma, AB TACSO 3 projesinin denetiminde bir araştırmacı ekibi tarafından yürütülmüştür.

Uzman ve başyazar: Snježana Bokulić

Veri analisti ve anket uzmanı: Dr. Blerina Metanj Subashi

Ülke Analizi Yazarları:

Natasha Mazari – Arnavutluk

Kanita Kulić – Bosna-Hersek

Sara Salihu – Kosova

Marija Armenski – Kuzey Makedonya

Jelena Pajović van Reenen – Sırbistan

Özge Konuralp – Türkiye

AB TACSO 3 Takım Lideri: Richard Allen

Hukuk Danışmanları:

Dr. Ersida Teliti – Arnavutluk

Selim Kulić – Bosna-Hersek

Alban Krasniqi – Kosova

Miljan Vlaović – Karadağ

Goce Kocevski – Kuzey Makedonya

Dejan Vučetić – Sırbistan

Doç. Dr. Ulaş Karan – Türkiye

Düzenleme (redaksiyon): Prof. Jonathan Boulting M.A. (İng. Lit., Trinity, Cantab)

Grafik Tasarım: Bojan Ivanović, Brigada Design

Belgrad, Sırbistan, Haziran 2025

<https://tacso.eu>

Kısaltmalar ve Akronimler

AB	Avrupa Birliği
AB TACSO 3	Avrupa Birliği Sivil Toplum Örgütleri için Teknik Destek Projesi 3
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
CAF	Charities Aid Foundation
DG ENEST	Directorate-General for Eastern Partnership and Enlargement Negotiations (Genişleme ve Doğu Komşuluk Genel Müdürlüğü)
FATF	Financial Action Task Force (Mali Eylem Görev Gücü)
IPA	Instrument for Pre-accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)
LGBTIQ	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks, Queer
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SH	Spesifik Hedef
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği
STIGM	Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

Ek hakkında

Bu ülke analizi, Genişleme Bölgesinde Sivil Toplum için AB Desteği Rehberleri 2021–2027: 2024 Değerlendirme Raporu'nun bir ekini oluşturmaktadır.

Bu değerlendirme, 2024 yılı için Rehberlerin göstergeleri temelinde mevcut duruma ilişkin kanıtlar sağlamaktadır.

Bu ek, Rehberlerdeki 59 göstergenin her biri temelinde, Türkiye'deki durumun değerlendirmesine ilişkin kanıtların bir özetini sunmaktadır. Ek tacso.eu internet sitesinde bulunan bölgesel rapor ile birlikte okunmalıdır.

Metodoloji

Ana raporda ve ülke eklerinde sunulan analiz, birincil ve ikincil kaynaklardan toplanan verilere dayanmaktadır. Birincil araştırma; STÖ'ler ve kamu görevlilerine yönelik anketleri, ilgili kanunların yasal analizini ve 25 Şubat 2025 ile 13 Mart 2025 tarihlerinde düzenlenen ve toplam 15 STÖ temsilcisinin katıldığı üç odak grup toplantısını içermektedir. İlgili bilgi ve verileri almak amacıyla STÖ'ler, ulusal insan hakları kuruluşları, hükümet ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar gibi ikincil kaynaklar incelenmiştir. Veri toplama ve analiz çalışmaları, 2024 yılına atıfta bulunmaktadır.

Kamu görevlilerine yönelik anket çalışması, 10 Şubat – 3 Mart 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anket çalışması ile, çalışmalarında STÖ'lerle en yakın şekilde etkileşim kuran seçilmiş kamu görevlilerinin belirli göstergelere ilişkin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşuyordu ve anonimdi. Türkiye için bir kamu kurumundan geçerli bir yanıt alınmıştır. Anket anonimdi.

Sivil Toplum Örgütlerine yönelik anket çalışması, 19 Ocak – 10 Şubat 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. STÖ anketi geniş çapta dağıtılmış ve Türkiye'deki STÖ'lerden toplam 364 geçerli yanıt alınmıştır; 2023 yılında bu sayı 142, 2021 yılında ise 184 idi. Anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşuyordu. Anket, çalışmaya katılmak isteyen tüm STÖ'lere açıktı. Anket; STÖ'ler, STÖ ağları, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, elçilikler, BM kuruluşları, uluslararası örgütler ve kamu kurumlarının desteğiyle çeşitli kanallar aracılığıyla dağıtılarak anketin çeşitli STÖ'lere ulaşması sağlanmıştır. Hedef gruba ait olmadıklarını belirten katılımcılar filtrelenerek veri temizleme aşamasında verilerin ilgili ve amaca uygun olması sağlanmıştır. Türkiye içinde coğrafi temsiliyeti sağlamak veya STÖ nüfusunun büyüklüğünü belirlemek mümkün olmasa da bu çalışmada temel alınan tanıma uygun aktif STÖ sayısına ilişkin güvenilir veriler olmadığı düşünüldüğünde, alınan geçerli yanıt sayısına göre hata payı %5'un altında kalmıştır. Bu hata payı, nüfusun büyüklüğünü belirlemek için resmi Sivil Toplum Örgütleri siciline listelenen Sivil Toplum Örgütleri sayısı kullanılarak istatistiksel olarak hesaplanmıştır.

Katılımcıların neredeyse yarısı (%45'i), yönetim kurulu başkanı, başkan veya yönetim kurulu üyesi gibi yönetim kurulu temsilcileriydi. Geri kalanların çoğunluğunu ise kurum içindeki kıdemli çalışanlar, direktörler, yöneticiler, kıdemli yöneticiler ve idareciler oluşturuyordu. Katılımcıların %49'u kadinken, %1'i kadın veya erkek seçeneğinden birini işaretlememiştir. Katılımcıların beşte dördünden fazlası (%88'i) 31 yaşında veya daha büyüktü; %45'i ise 51 yaşından büyüktü.

Katılımcıların üçte biri (%33'ü), kendilerini azınlık veya marjinal bir topluluk ya da gruba ait olarak tanımlamıştır. Bu gruba ait olduklarını belirten katılımcılar, kendilerini engelli bireyler, LGBTIQ topluluğu üyeleri ve etnik azınlıklar arasında tanımlamıştır.

Ankete katılan STÖ'lerin üçte ikisinden fazlası (%76'sı), son yirmi yılda kurulmuş olup çoğunluğu (%55'i), 2011–2023 yılları arasında kurulmuştur. Ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %12'si 1990 veya daha önce kurulmuştur. Ankete katılanların neredeyse tamamı (%96'sı), resmî olarak tescilli bir örgüttür. Katılımcı STÖ'lerin dörtte üçünden fazlası (%78'i), dernek/sivil toplum örgütü olarak tescillenmiştir; %12'si ise vakıftır.

Ankete katılan STÖ'lerin neredeyse üçte ikisi (%61), ulusal düzeyde faaliyet göstermektedir; %46'sı yerel düzeyde, %28'i ise bölgesel düzeyde çalışmaktadır. Katılımcı STÖ'lerin üçte birinden fazlası (%35'i), yurtiçinde faaliyet göstermesinin yanı sıra uluslararası düzeyde de faaliyet göstermektedir. Faaliyet düzeyine ek olarak, STÖ'lerin yarısından fazlası (%55) İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyükşehirde yerleşiktir.

Ankete katılan STÖ'lerin en büyük kısmı (%25), eğitim, araştırma ve inovasyon alanında faaliyet göstermektedir. Bunu insan hakları (%18); çevre ve iklim (%17); toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTIQ hakları ile sanat ve kültür (%15); ve gençlik ile gençlik hakları (%12) izlemektedir. Buna ek olarak, katılımcı STÖ'lerin %11'i sosyo-ekonomik kalkınma ve engelli bireylerin hakları alanında çalışmaktadır; %10'u ise azınlık hakları ve ayrımcılıkla mücadele ile çocuk hakları alanında faaliyet göstermektedir.

Ankete katılan STÖ'lerin yarısından fazlası (%56) küçük ve orta ölçekli kuruluşlardır (anket sırasında %13'ünün hiç personeli yoktu, %43'ü ise 1–10 arasında sürekli, tam veya yarı zamanlı personel ve gönüllü ile çalışmaktaydı). Katılımcı STÖ'lerin %15'i ise 51 veya daha fazla personel ve gönüllü ile faaliyet göstermektedir.

STÖ'lerin %12'sinin yıllık cirosu bulunmazken, katılımcı STÖ'lerin neredeyse yarısı (%45), en fazla 25.000 avro yıllık ciroya sahip idi. Buna ek olarak, %54'ünün yıllık cirosu maksimum 50.000 avro idi. Katılımcıların %7'si, STÖ'lerinin yıllık cirosunun 50.001 avro ile 100.000 avro arasında olduğunu ve %8'i, yıllık cirolarının 100.001 avro ile 500.000 avro arasında olduğunu belirtmiştir. Diğer %8'lik kesim ise kuruluşlarının yıllık cirosunun 500.000 avro'yu aştığını belirtmiştir.

2023 ve 2021 yıllarıyla karşılaştırıldığında, 2024 örnekleminin neredeyse yarısı, yıllık ciro, sürekli, tam veya yarı zamanlı personel ve gönüllü sayısı ile faaliyet kapsamı dikkate alındığında, küçük ve orta ölçekli kuruluşlardan oluşmaktadır. Buna karşılık, 2023 ve 2021 yıllarındaki STÖ'lerin neredeyse üçte ikisi orta ve büyük ölçekli kuruluşlardı (2023 yılında kuruluşların üçte ikisi ulusal düzeyde faaliyet göstermekte olup, neredeyse %50'si yıllık geliri 50.000 avro'ya kadar olan orta ve büyük ölçekli kuruluşlardı) ve bunlar ağırlıklı olarak hak temelli kuruluşlardı. 2023 ve 2021 yıllarında anket katılımcılarının en büyük kısmını insan hakları odaklı STÖ'ler oluştururken, 2024 yılında eğitim, araştırma ve inovasyon alanında çalışan kuruluşlar ön plana çıkmıştır. Ancak önceki yıllarda olduğu gibi, ankete katılan STÖ'lerin önemli bir kısmı insan hakları, çevre ve iklim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTIQ hakları, gençlik ve gençlik hakları, azınlık hakları ve ayrımcılıkla mücadele ile çocuk hakları gibi hak temelli konulara odaklanmaya devam etmektedir.

Göstergelere göre değerlendirme

Toplanan veriler, her bir göstergeye göre 2024 yılındaki durumun analizine temel oluşturmuştur. Mevzuata veya standartlara uyum gibi normatif bir değerlendirme yapılan göstergeler için, hızlı bir görsel kılavuz sağlamak amacıyla aşağıdaki trafik işığı sistemi kullanılmıştır:

5 – Standartları tamamen karşılıyor

4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor

3 – Standartları kısmen karşılıyor

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

1 – Standartları karşılamıyor

Değerlendirme, anlamlı olduğu düşünülen göstergelere uygulanmıştır.

Kalan göstergelerin herhangi bir normatif standardı bulunmamakla birlikte, bu göstergeler yıllar içindeki değişimleri ortaya koymaktadır. Gelecekteki değerlendirme raporlarında, 2021 yılı referans alınarak karşılaştırmalı değerlere yer verilecektir.

Spesifik Hedef 1

Sivil toplumun faaliyetlerini yürütmesine elverişli bir ortam mevcuttur.

SH 1.1. Genişleme Bölgesi'ndeki tüm bireyler ve tüzel kişiler, resmî olmayan ve/veya tescilli örgütler kurabilir, bunlara dâhil olabilir ve katılabilir, barışçıl bir şekilde toplanabilir ve kendilerini özgürce ifade edebilir.

Gösterge 1.1.a: İlgili yerel mevzuatın aşağıdakileri hangi ölçüde sağladığı:

- Dernekler, herhangi bir nedenle ayrımcılık olmaksızın kurulabilir ve tescil ettirilebilir;
- Faaliyetleri kapsamında veya hedeflerine ulaşma çabalarında hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Ancak bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin verdiği bir kararı takiben feshedilebilirler;
- Barışçıl toplanma özgürlüğüne hiçbir bir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Herkes ifade özgürlüğünü kullanabilir ve hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında, Anayasa Mahkemesi dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin birçok olumlu karar almış olsa da, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ilgili yasal çerçevede herhangi bir somut değişiklik yapılmamıştır. Bunun sonucunda, dernek kurma, toplanma ve ifade özgürlüklerini düzenleyen yasalar, uluslararası normlarla görünürde anayasal uyum içinde olmalarına rağmen, değişmeden kalmıştır. Temel zorluklar uygulamada devam etmiş; kısıtlayıcı yasalar ve idari uygulamalar bu özgürlüklerin kullanılmasını engellemeyi sürdürmüştür.

Önemli bir gelişme, Anayasa Mahkemesi'nin, 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun'un bazı hükümlerini ve bu kapsamda Dernekler Kanunu ile Yardım Toplama Kanunu'nda yapılan ilgili değişiklikleri iptal etmesiydi. Bu hükümler, dernek kurma özgürlüğünün kullanımını ciddi biçimde etkilemiş; kamu otoritelerine sınırsız, süresiz ve aşırı geniş takdir yetkileri tanıyarak yurt dışından yardım toplanmasını kısıtlamıştı¹. Mahkeme kararına ve İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün, Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu'nda değişiklik öngören iki taslak düzenlemeyi kamuoyunun görüşüne² açmasına rağmen, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne herhangi bir kanun teklifi sunulmamış; bu nedenle dernek kurma özgürlüğüne ilişkin yasal çerçevede herhangi bir iyileşme gerçekleşmemiştir. Bunun yerine, STÖ'lere yönelik kapatma davaları ve faaliyetlerinin engellenmesi³ devam etmiş; bu da sivil toplum üzerindeki caydırıcı etkiyi artırmıştır. Ayrıca, özellikle yurt dışından fon alan STÖ'leri hedef alan keyfi risk değerlendirmeleri ve sık denetimler, faaliyet alanlarını daha da daraltmıştır⁴.

Toplanma özgürlüğü de ciddi şekilde kısıtlı kalmaya devam etmiştir; zira yetkililer kamuya açık toplantıları yasaklamayı ve bu toplantılara müdahale etmeyi sürdürmüştür, bu hakkın fiilen kullanılması giderek

1 Anayasa Mahkemesi, 2024/11

2 İçişleri Bakanlığı, 14 Ağustos 2024

3 Bunlar arasında Göç İzleme Derneği (GÖÇİZDER) ve Tarlabası Toplum Merkezi (TTM) gibi örnekler bulunmaktadır.

4 İçişleri Bakanlığı, 2021

zorlaşmıştır⁵. Mevzuat ise hâlâ uluslararası insan hakları standartlarını karşılamamakta, getirilen yasaklar toplanma özgürlüğünü orantısız biçimde sınırlandırmaktadır.

İfade özgürlüğü alanında benzer kısıtlamalar devam etmiştir. Gazeteciler, aktivistler ve siyasi muhalifler, geniş kapsamlı ceza hukuku hükümleri ile terörle mücadele mevzuatı çerçevesinde keyfi soruşturma ve gözaltılara maruz kalmıştır. 2024 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, ifade özgürlüğü hakkını kullanan gazeteciler, siyasi muhalifler, insan hakları savunucuları, akademisyenler ve STÖ üyelerinin keyfi şekilde gözaltına alınması ve yargılanmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Bu kişiler hakkında sıklıkla uygulanan mevzuat arasında Türk Ceza Kanunu'nun 217/a maddesi (yanıltıcı bilgiyi yayma), 299. maddesi (Cumhurbaşkanına hakaret), 301. maddesi (Türk milletini aşağılama) ve 314(2). maddesi (silahlı örgüt üyeliği) ile terörle mücadele yasaları ve medya düzenlemeleri yer almaktadır⁶.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), temel özgürlüklere ilişkin 21 davada karar vermiş; bunların 15'inde ifade özgürlüğü, 6'sında ise toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetmiştir⁷. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi ise ilgili konularda 101 karar açıklamış; bu kararların 5'inde dernek kurma özgürlüğü, 60'ında ifade özgürlüğü ve 26'sında toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ihlal edildiğini tespit etmiştir⁸. Ulusal ve uluslararası düzeyde süregelen davalar ile hak temelli STÖ'lerin sıklıkla dile getirdiği eleştiriler, Türkiye'nin mevcut hukuki düzenlemelerinin uluslararası insan hakları standartlarını karşılamada yetersiz kalmaya devam ettiğine işaret etmektedir.

Ayrıca, kamuoyunda tartışmalara neden olan bir "etki ajanlığı" yasa teklifi sunulmuş, ancak daha sonra geri çekilmiştir⁹. Türk Ceza Kanunu'na eklenmesi öngörülen taslak 339/A maddesi, "devletin güvenliği veya iç ya da dış siyasal yararları aleyhine, yabancı bir devlet veya organizasyonun stratejik çıkarları veya talimatı doğrultusunda" hareket edilmesini suç olarak tanımlamakta ve yedi yıla kadar hapis cezası öngörmekteydi. Bu düzenleme, sivil topluma ve hak savunucularına yönelik baskıların artacağı yönünde ciddi endişelere yol açmıştır. Her ne kadar son anda geri çekilmiş olsa da, 2025 yılında yeniden gündeme getirilme ihtimali bulunmaktadır.

Hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki eleştirilere rağmen, Türkiye'nin hukuki çerçevesi ve uygulama pratikleri, uluslararası insan hakları standartlarını karşılamada yetersiz kalmaya devam etmekte; bu durum, sivil toplum ve temel özgürlükler açısından kısıtlayıcı bir ortamın pekişmesine neden olmaktadır.

SH 1.2. Kamu makamları, STÖ'leri müdahalelere ve saldırılara karşı korur ve mahremiyetlerini korur.

Gösterge 1.2.a: STÖ'lerin, haklarını kullanmalarını etkileyen kararlara itiraz etmek veya gözden geçirilmesini istemek için etkili bir hukuk yoluna erişime hangi ölçüde sahip oldukları.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılı itibarıyla, STÖ'lerin etkili hukuk yollarına erişiminin iyileştirilmesi konusunda kayda değer bir ilerleme sağlanmamıştır. Mevzuatta teorik olarak bazı başvuru yolları bulunsa da, yargı bağımsızlığına,

5 Mevcut duruma kısmi bir örnek olarak, yayımlanan güncel bir rapora göre, 2024 yılının ilk on bir ayında 25 ilde ve 1 ilçede mülki idare amirleri tarafından tüm protesto ve etkinliklere, süresi 1 ila 15 gün arasında değişen toplam 83 kez yasak getirilmiştir. En az 358 barışçıl toplantı ve protesto ya durdurulmuş, yasaklanmış ya da hukuka aykırı ilan edilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin müdahaleleri sonucunda en az 4.368 kişi gözaltına alınmış, bu kişilerin birçoğu kötü muameleye maruz kalmıştır. Toplamda 123 kişi tutuklanmıştır. (İnsan Hakları Derneği, 2024)

6 BM İnsan Hakları Komitesi, paragraf 55.

7 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024.

8 Anayasa Mahkemesi, 2004.

9 Torba yasa tasarısı 18 Ekim 2024 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu.

hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına yönelik devam eden sorunlar; yargının iş yükü ve hukuki yardıma sınırlı erişim gibi etkenler nedeniyle mevcut hukuki çerçeve uluslararası standartları ancak asgari düzeyde karşılamaktadır.

Temel değerlendirme raporunda da vurgulandığı üzere, ceza hukuku çerçevesi, dernek ve vakıf haklarının ihlal edildiği durumlara yönelik yaptırımlar içermemekte; bu da STÖ'lerin keyfi kısıtlamalara karşı yeterli hukuki korumadan yoksun kalmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, adli yardımdan yararlanma hakkı yalnızca kamu yararına çalışan dernekler ile vergi muafiyeti tanınmış vakıflarla sınırlı olduğundan, çoğu STÖ hâlâ adli yardıma erişememektedir¹⁰. Ancak, 2024 yılında Anayasa Mahkemesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334/2. maddesinde yer alan "kamuya yararlı statüde olma" şartını, adalete erişim hakkını sınırladığı gerekçesiyle anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir¹¹. Söz konusu karar, belirli koşullar altında tüm dernek ve vakıfların adli yardıma başvurabilmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, kararın 21 Ağustos 2025 tarihinde yürürlüğe girmesi beklenirken, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni bir yasal düzenleme getirip getirmeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Bu süreçte, yeni bir düzenleme yapılmadığı takdirde, kamuya yararlı statüsüne sahip STÖ'ler dahi adli yardıma erişim hakkını kaybedebilir.

STÖ'lerin avukatlık hizmetlerinden yararlanmak amacıyla ücretsiz adli yardıma başvurularının önünde açık bir yasal engel bulunmamakla birlikte, uygulamada barolar bu desteği yalnızca belirli kriterleri karşılayan bireylere sunmaktadır. 2024 yılı adli yardım bütçesi 431 milyon TL (11,65 milyon avro)¹² olarak belirlenmiş olup, kişi başına düşen miktar yalnızca 5,07 TL (0,14 avro) düzeyindedir. Bütçenin sınırlı olması ve bireysel başvurulara öncelik verilmesi nedeniyle, STÖ'lerin ücretsiz adli yardım veya avukat desteği alabilme olasılığı oldukça düşüktür.

2024 yılında gerçekleştirilen bir STÖ anketine göre, örgütlerin %19'u haklarını etkileyen olumsuz kamu kararlarıyla karşılaştığını bildirmiştir. Bu oran, 2023 yılında %21, 2021 yılında ise %18 olarak kaydedilmiştir. Buna ek olarak, %10'u söz konusu kararlara karşı resmî, hukuki veya idari yollarla itiraz edemediklerini belirtmiştir; bu oran 2023'te %8, 2021'de ise %11 olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca, ankete katılan çok sayıda STÖ¹³, özellikle hak temelli örgütler, yurt dışından fon alan STÖ'ler ve LGBTIQ gruplarını hedef alan kısıtlamaların, denetimlerin ve hukuki engellerin arttığını bildirmiştir. Birçok STÖ, doğrudan kendilerini hedef alan uygulamalara maruz kaldıklarına dikkat çekmiştir. Bir STÖ, bağış toplama başvurularının, nihai yararlanıcıların kimlik bilgileri ve adres kayıtlarını sunmaları şartına bağlandığını; bu taleplerin yasal yükümlülüklerin ötesine geçtiğini bildirmiştir. Diğer bazı STÖ'ler ise bağış toplama faaliyetlerine keyfi kısıtlamalar getirildiğini ve yetkililerin her durumu ayrı ayrı değerlendirerek karar verdiğini belirtmiştir. Önemli bir endişe kaynağı ise, "yabancı çıkarlar" doğrultusunda tanımı yapılmamış faaliyetleri suç saymayı amaçlayan "etki ajanlığı" yasa teklifi olmuştur. Her ne kadar bu yasa teklifi geri çekilmiş olsa da, STÖ'ler hükümetin insan hakları izleme faaliyetlerinde bulunan STÖ'leri hedef alarak bu yasanın ilke ve yaklaşımını fiilen uygulamayı sürdürdüğüne dikkat çekmiştir. Ankete ve odak grup toplantılarına katılan diğer bazı STÖ'ler, internet sitelerinin kamu ağlarında engellendiğini bildirmiştir. Öte yandan, iktidar yanlısı medya organları bazı STÖ'lerin adres bilgilerini kamuya açık şekilde paylaşarak güvenlik risklerini artırmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTIQ hakları alanında çalışan STÖ'ler ise karalama kampanyalarına, artan hukuki tacizlere ve aşırı denetimlere maruz kalmış; bu durum çoğu zaman faaliyetlerinin aksamasına veya kapatılmalarına yol açmıştır. Tüm bunlara paralel olarak, hükümet destekli toplumsal cinsiyet karşıtı söylem ve politikalar da giderek yoğunlaşmıştır. Onur Yürüyüşü, 8 Mart ve 25 Kasım protestoları da dâhil olmak üzere kamuya açık toplantı ve gösteriler yasaklanmış veya polis müdahalesiyle karşılaşmış; aktivistler gözaltına alınmış, STÖ'ler ise kapatılma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Diğer bazı STÖ'ler, kamu makamlarının tarafsızlık ilkesini ihlal ederek finansman kaynaklarına erişimlerini sınırlandırdığını bildirmiştir. Gençlik hakları alanında ise hükümet, devlet denetiminde bir genç-

10 Aralık 2024 itibarıyla, kurum tarafından kayıtlı 100.633 dernek arasında, kamu yararına çalışan dernek statüsü verilenlerin toplam sayısı yalnızca 363'tür. Vergi muafiyeti tanınan vakıfların toplam sayısı, hukuk mahkemeleri tarafından kayıtlı 6.509 vakıf arasında yalnızca 332'dir. Kamu yararına çalışan derneklerin (%0,36) ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların (%5) oranının çok düşük olduğu göz önüne alındığında, derneklerin ve vakıfların büyük kısmı ücretsiz hukuki yardıma ve dolayısıyla etkili bir hukuk yoluna erişememektedir. (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2004; Gelir İdaresi Başkanlığı, 2004)

11 Anayasa Mahkemesi, 2024/164

12 Türkiye Barolar Birliği, 2024

13 STÖ anketinde ve 25 Şubat ile 13 Mart 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen odak grup toplantılarında.

lik konseyi teşvik ederken, Avrupa Birliği ile Avrupa Gençlik Forumu tarafından tanınan bir gençlik ağı olan Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi (GoFor) gibi bağımsız gençlik örgütlerini tanımamaktadır. Çok sayıda gazeteci, aktivist ve sendika üyesi polis şiddeti, gözaltı ve dava süreçlerine maruz kaldığını bildirmiştir. İfade özgürlüğünü savunan STÖ'ler, Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından uygulanan sansürün artması ve denetimlerin yoğunlaşmasıyla karşı karşıya kalmıştır; devlet okullarında yürütülen projeler yasaklanmış, gözetim faaliyetleri artırılmıştır. Depremden etkilenen bölgelerde faaliyet gösteren STÖ'ler ise, yardım konteynerlerinin aylarca engellenmesi, keyfi denetimler ve zorunlu yer değişiklikleri gibi uygulamalara maruz kaldıklarını bildirmiştir. Bankacılık alanındaki kısıtlamalar da STÖ'lerin hareket alanını daha da daraltmıştır. Birçok banka, uluslararası para transferlerini reddetmiş; bazı STÖ'lerden ise hesap açma ön koşulu olarak yurt dışından fon alıp almayacaklarını beyan etmeleri istenmiştir. Öte yandan, bazı STÖ'ler, İçişleri Bakanlığı Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) çalışmadığı için gerekli bildirim yapamamalarına rağmen, yurt dışı fon bildiriminde bulunmadıkları gerekçesiyle idari para cezasına çarptırılmıştır.

Resmî, hukuki, yargısal ve idari yollarla bu tür kararlara etkili şekilde itiraz edemediklerini belirten çok sayıda STÖ, faaliyetlerini olumsuz etkileyen kamu kararlarına karşı başvuruda bulunmak istediklerinde ciddi engellerle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının bulunmaması gibi sistematik sorunlar nedeniyle hukuk yoluna başvurma sonucı getirmeyeceğini inancı, yaygın bir endişe olarak dile getirilmiştir. Bazı STÖ'ler, misilleme niteliğinde yaptırımlarla karşılaşma, idari engellere takılma ya da doğrudan hedef alınma korkusuyla hukuki yollara başvurmadan kaçındıklarını ifade etmiştir. Bir STÖ, yargı sürecinin uzun ve maliyetli olduğunu, bu nedenle hukuk yoluna başvurma pratikte mümkün olmadığını belirtmiştir. Diğerleri ise anlamlı bir sonuç elde etme konusunda duydukları şüpheyi dile getirmiş; bu durumun genel olarak itiraz başvurusu yapma konusunda bir isteksizliğe yol açtığını ifade etmiştir. Bazı örgütler kararlara yargı yoluyla itiraz etme haklarının farkında olmadıklarını belirtirken, diğerleri mevcut karmaşık hukuk sisteminde süreci yürütebilecek uzmanlığa ya da kaynaklara sahip olmadıklarını bildirmiştir.

Gösterge 1.2.b: Kanunların STÖ'leri bilhassa aşağıdakiler olmak üzere tehditler, saldırılar, adli taciz ve ayrımcı muamelelerden ne ölçüde koruduğu:

- Korkutma, taciz ve tahkirin yanı sıra çevrimiçi ve çevrimdışı nefret söylemi dâhil olmak üzere tehditler;
- Şiddet eylemleri, fiziksel şiddet, aramalar ve mala zarar verme dâhil olmak üzere saldırılar;
- Keyfi tutuklama ve gözaltı, iletişime hukuksuz müdahale ve ceza, hukuk ve idari muhakemelerin kötüye kullanımı veya bunlara yönelik tehditler dâhil olmak üzere adli taciz;
- STÖ'ler için orantısız bildirim gereklilikleri dâhil olmak üzere ayrımcı muameleler.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılı boyunca STÖ'leri tehdit, saldırı, adli taciz veya ayrımcı muameleden korumaya yönelik herhangi bir yasal reform gerçekleştirilmemiştir. Bu alana ilişkin özel yasal düzenlemelerin bulunmaması, STÖ'leri savunmasız bırakmakta; örgütlenme özgürlüğünü kullanan kişi ve kuruluşlara yönelik bazı fiillerin açıkça suç sayılmaması bu kırılğanlığı daha da artırmaktadır.

Mevcut yasal düzenlemeler, örneğin Türk Ceza Kanunu'nun 114, 115 ve 118. maddeleri, sınırlı bir koruma sağlamaktadır; bu hükümler yalnızca tüzel kişileri kapsamakta, dernek ve vakıfları açıkça kapsamamaktadır. İlgili maddeler ağırlıklı olarak siyasal haklar, inanç özgürlüğü ve sendikal haklarla ilgilidir; bu da örgütlenme özgürlüğünün büyük ölçüde hukuki koruma dışında kalmasına neden olmaktadır.

Ayrıca, nefret söylemine karşı yasal tedbirler yetersiz kalmaktadır. İlgili yasal hükümlerin mevcut olduğu durumlarda dahi, bu hükümlerin uygulanması tutarsız ya da etkisiz olmakta; bu da ayrımcı muameleye karşı mevcut koruma mekanizmalarını daha da zayıflatmaktadır.

Gösterge 1.2.c: Aşağıdaki bakımlardan tehditler, saldırılar, adli taciz veya ayrımcı muameleler olmaksızın etkili bir şekilde çalışan STÖ'lerin oranı:

- STÖ'lerin korunmasına ilişkin eksiklikler ile ilgili şikâyetler;
- STÖ'lere ve üyelerine yönelik saldırıların sayısı;
- Mala zarar verme olaylarının sayısı;
- Bildirimlerdeki ayrımcı muamelelerin sayısı;
- STÖ ofislerinin hukuksuz olarak arandığı veya denetimlere tabi tutulduğu olayların sayısı;
- STÖ'lerin iletişimlerine müdahale olaylarının sayısı.

STÖ temsilcileri ve katılımcılar tarafından paylaşılan bilgilere göre, 2024 yılında STÖ'lere yönelik baskılar devam etmiştir. 2024 yılında, ankete katılan STÖ'lerin %16'sı tehdit veya fiziksel saldırıya uğradıklarını; bu tehdit ve saldırılar kapsamında mal varlıklarına zarar verildiğini; ofislerinin hukuka aykırı şekilde arandığını ya da denetlendiğini; ya da kamu makamlarının kuruluşlarının iletişim faaliyetlerine müdahale ettiğini bildirmiştir. Bu tür vakalar, 2023 yılında %22, 2021 yılında ise %11 olarak kaydedilmiştir. Kuruluşlarının ve üyelerinin tehdit veya fiziksel saldırıya maruz kaldığını beyan eden STÖ'ler arasında, özellikle insan hakları¹⁴, toplumsal cinsiyet eşitliği, LGBTIQ hakları ve siyasal özgürlükler alanında çalışan çok sayıda STÖ ve üyesi tehdit, yıldırma ve fiziksel saldırılara maruz kalmıştır. Bu tehditler, hükümet destekli medya organları, aşırılıkçı gruplar, kolluk kuvvetleri ve muhafazakâr siyasi aktörler tarafından yöneltilmiş olup, sivil alanı daha da daraltmakta ve aktivistlerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Çok sayıda LGBTIQ ve kadın örgütü ile kadın hakları grubu nefret kampanyalarına, çevrim içi tacizlere ve hukuki baskılara maruz kaldıklarını bildirmiştir. Örneğin, bir kadın örgütü, kadın hakları, kürtaj ve İstanbul Sözleşmesi hakkında paylaşım yaptıktan sonra tehdit içerikli e-postalar almıştır¹⁵. Bir başka katılımcı STÖ ise, bir üyesinin LG-BTIQ hakları konusundaki savunuculuk faaliyetleri nedeniyle, herhangi bir hukuki gerekçe olmaksızın soruşturma geçirmiştir. Gazeteciler ve aktivistler de hedef alınmıştır. Bir STÖ temsilcisinin ofisine silahlı saldırı düzenlenmiş, bir başka örgütün üyeleri ise radikal unsurlar tarafından fiziksel saldırıya uğramıştır. Bazı gazeteciler fiziksel saldırıya maruz kalırken, diğerleri doğrudan tehdit edilmiştir. Birçok kişi muğlak terörle mücadele yasaları kapsamında gözaltına alınmış; azınlık hakları, Kürt meselesi ve basın özgürlüğü alanında çalışan STÖ'ler artan kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Hükümet destekli medya organları, bazı STÖ'leri "yabancı ajan" veya ahlaki açıdan yozlaşmış olmakla yaftalayarak kamuoyunda husumeti körüklemiştir. Gençlik haklarını savunan bir örgüt, televizyon programlarında ve gazetelerde asılsız şekilde "sapkın bir ittifakı" desteklemekle suçlanmış; bu durum, örgütün ofis adresi ile bazı üyelerinin isimlerinin kamuya açık biçimde ifşa edilmesine ve ciddi güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Diğer bazı STÖ'ler ise sürekli denetim, haksız para cezaları ve sindirme taktiklerine maruz kalmıştır. Sendikalar ve sivil toplum örgütleri, özellikle kamu çalışanlarının üye olduğu yapılar, kamu kurumları tarafından mobbing ve baskıya maruz kalmıştır. Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmasını sağlamak ya da bu kararlara uygun şekilde mevzuat değişikliklerini denetlemek üzere işleyen bir mekanizma bulunmamaktadır; bu durum, STÖ'leri kısıtlayıcı politikalara karşı kurumsal güvenceden yoksun bırakmaktadır.

Tehdit veya fiziksel saldırılara karşı korunma talepleri reddedilmesine rağmen resmi şikayette bulunmadıklarını belirtenler arasında, katılımcı STÖ'lerin çoğunluğu güvenliklerinin tehlikeye gireceğini düşündüklerini bildirmiş; bazıları ise kamu makamlarının yanıtının etkisiz olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında, küçük bir yüzde ise nasıl resmi şikayette bulunulacağını bilmediğini ya da sosyal medya üzerinden tehdit aldıkları için şikayet başvurusunda bulunmadıklarını belirtmiştir. Öte yandan, ankete katılan tek kamu kurumu, STÖ'lerin tehdit, saldırı, adli taciz ve ayrımcı muamele olmaksızın etkili şekilde faaliyet yürütebilme düzeyini "yeterli" olarak değerlendirmiştir.

14 STÖ anketinde ve 25 Şubat ile 13 Mart 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen odak grup toplantılarında.

15 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

SH 1.3. Aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele için kullanılan önlemler, riske dayanan yaklaşıma uygun olarak hedefe yönelik ve orantılıdır ve örgütlenme, toplantı ve ifade özgürlüklerine ilişkin insan hakları standartlarına saygılıdır.

Gösterge 1.3.a: Aşırıılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik kanunların STÖ'lerin meşru faaliyetlerini ne ölçüde haksız olarak kısıtlamadığı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında, özellikle STÖ'ler üzerindeki etkileri bakımından, aşırıılık, terörizm, kara para aklama ve yolsuzlukla ilgili mevzuatta bazı olumlu yasal değişiklikler gerçekleşmiştir. STÖ'ler üzerindeki orantısız kısıtlamaları hafifletmeye yönelik yeni bir yasal düzenleme kabul edilmemiş olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi daha önce kamu makamlarına aşırı takdir yetkisi tanıyan Yardım Toplama Kanunu ve Dernekler Kanunu'ndaki bazı kısıtlayıcı hükümleri iptal etmiştir¹⁶.

Anayasa Mahkemesi, önemli bir kararında, 2020 yılı sonunda kabul edilen 7262 sayılı "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun" ile Yardım Toplama Kanunu'na eklenen bazı hükümlerin iptaline karar vermiştir¹⁷. Mahkeme, "yurt içi ve yurt dışı yardımlara ilişkin usul ve esasların yönetmelikle belirleneceği" yönündeki düzenlemenin yürütme organına belirsiz, süresiz ve aşırı geniş bir takdir yetkisi tanıdığı gerekçesiyle Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Ayrıca, kamu görevlilerine yardım toplama faaliyetlerine katılan gerçek ve tüzel kişilerden, bankalar ve özel kuruluşlar dâhil olmak üzere, bilgi ve belge talep etme yetkisi veren hüküm, özel hayatın gizliliği ve kişisel verilerin korunması haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Mahkeme aynı zamanda, izinsiz yardım toplama faaliyetlerinde el konulan para ve malların, iyi niyetli bağışçılara iade edilmek yerine doğrudan kamuya geçirilmesini öngören düzenlemenin, mülkiyet hakkına yönelik orantısız bir sınırlama oluşturduğuna karar vermiştir.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi, 7262 sayılı Kanun ile Dernekler Kanunu'na eklenen 30/A maddesini iptal etmiştir¹⁸. Bu madde, İçişleri Bakanı'na, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun, uyuşturucu ile ilgili suçlar veya kara para aklama suçları kapsamında hakkında soruşturma başlatılan kişilerin dernek organlarındaki görevlerini ya da doğrudan dernek faaliyetlerini geçici olarak durdurma yetkisi tanımaktaydı. Aynı zamanda, İçişleri Bakanı'nın görevden alınan kişilerin veya organların yerine kayyum atanmasını da mümkün kılmaktaydı. Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlerin yürütme organına aşırı ve denetimsiz yetkiler verdiğine, bu durumun ise örgütlenme özgürlüğü açısından ciddi bir tehdit oluşturduğuna karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararlarının ardından, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu'nda değişiklik öngören iki taslak metni resmi internet sitesinde ya-

16 Türkiye Büyük Millet Meclisi, 27 Aralık 2020 tarihinde, "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun" (7262 sayılı Kanun) adı altında yeni bir kanun kabul etmiştir. Kanunun kapsamının kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesiyle sınırlı olduğu gibi görüle de "Dernekler Kanunu" ve "Yardım Toplama Kanunu"nda bir araya getirilen ek değişiklikler, idareye, STÖ'lerin yönetim kurulu üyelerini yargı denetimi olmaksızın görevden alma ve yerlerine kayyum atama yetkisi de dâhil olmak üzere olağanüstü bir yetki vermekte ve dernek kurma özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamaktadır. İçişleri Bakanı bir STÖ'nün kapatılmasına karar verme yetkisine de sahiptir. Bu, bir derneğin feshine yol açabilir. Bu tür kararların yargı denetimine tabi olması gerekse de, orantılılık ilkesine uygun şekilde son çare niteliğinde bir önlem olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. (Venedik Komisyonu, 2021)

17 7262 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin iptali talebiyle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yapılan başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından verilen karar. Mart 2021'de Anayasa Mahkemesi başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verdi.

18 Anayasa Mahkemesi, 2024/11

yımlayarak¹⁹ kamuoyunun görüşüne açmıştır. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM)²⁰ ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)²¹ dâhil olmak üzere çeşitli sivil toplum örgütleri görüş ve önerilerini sunmuştur. Ancak Aralık 2024 itibarıyla söz konusu tasarımlar henüz yasama sürecine alınmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilmemiştir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının ruhuna aykırı biçimde, derneklere karşı sistematik olarak kapatma davalarının açılması yönündeki uygulama 2024 yılında da devam etmiş; STÖ'lere yönelik yeni yargı süreçleri başlatılmıştır. Bazı STÖ'lerin faaliyetleri durdurulurken, bazıları mahkeme kararıyla mühürlenmiştir. Kapatma davası açılan örgütler arasında Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (DİAYDER), Göç İzleme Derneği (GÖÇİZDER), Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP) ve Tarlabası Toplum Merkezi (TTM) yer almaktadır²². Önemli bir gelişme olarak, Göç İzleme Derneği (GÖÇİZDER) 24 Aralık 2024 tarihinde Bakırköy 15. Asliye Hukuk Mahkemesi kararıyla resmen feshedilmiş; bu durum, ülkedeki STÖ'lere yönelik baskıların devam ettiğine dair kaygı verici bir emsal teşkil etmiştir.

Indicator 1.3.b: Meşru faaliyetlerde bulunma kabiliyetleri aşırıcılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleyle yönelik kanunların uygulanması, bilhassa aşağıdaki hususlar yoluyla kısıtlanmayan STÖ'lerin oranı:

- Aşırıcılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla bağlantıları olduğu iddiasıyla adli tacize uğrama;
- Fonlama konusunda getirilen ayrımcı kısıtlamalar,
- Yetkili makamların veya bankaların banka hesabı açmalarını, para almalarını ve göndermelerini engellemesi.

2024 yılında önemli bir gelişme olarak, Mali Eylem Görev Gücü (FATF), Türkiye'yi kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadeleyle ilişkin uluslararası standartlara uyum sağladığını kabul ederek, 28 Haziran 2024 tarihinde gri listeden çıkarmıştır²³. Bu dönemde, STÖ'ler yoğun denetim uygulamalarından orantısız şekilde etkilenmiştir. 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun kapsamında, STÖ'ler keyfi risk değerlendirmelerine ve sık denetimlere tabi tutulmuştur. Bu önlemler, İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından uygulanmış; çoğu zaman örgütlenme özgürlüğünü ihlal edecek şekilde yürütülmüştür²⁴. Gri listeden çıkarılma bir ilerleme olarak değerlendirilse de, bu kısıtlayıcı önlemlerin sivil alan üzerindeki uzun vadeli etkilerine ilişkin endişeler sürmektedir.

2024 yılında Anayasa Mahkemesi, derneklere yönelik risk esaslı denetim uygulamalarının Anayasa'ya uygun olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, denetimlerin, iki denetim arasındaki sürenin üç yılı aşmaması kaydıyla açık, belirli ve orantılı olduğu; tüzük hükümleri ile mali mevzuata uyumun sağlanmasına hizmet ettiği gerekçesiyle bu uygulamaların Anayasa'ya aykırılık taşımadığını belirtmiştir²⁵. Buna karşılık, Mahkeme 7262 sayılı Kanun'un kişisel verilerin korunması hakkı ve masumiyet karinesi bakımından önemli etkileri bulunan iki hükmünü iptal etmiştir: 1) İlk iptal edilen hüküm, denetçilerin kamu ve özel kurum ve kuruluşlardan, bankalar dâhil, bilgi talep etmesine, bu talebin özel kanunlara dayanılarak reddedilmesini ise engelleyen bir düzenlemeydi. Mahkeme, bu hükmü özel hayatın gizliliği, kişisel verilerin korunması ve devletin orantısız denetim yetkisi gerekçeleriyle Anayasa'ya aykırı bulmuştur. 2) İkinci iptal edilen

19 İçişleri Bakanlığı, 14 August 2024

20 STGM, 2024

21 TÜSEV, 2024a

22 Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği hakkında Bakırköy 15. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görülen kapatma davasında, 22 Temmuz 2022 tarihinde tedbirin faaliyet durdurma kararı verilerek dernek kapatılmıştır. Ancak, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'na yönelik kapatma davası, 13 Eylül 2023 tarihinde İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Tarlabası Toplum Merkezi'ne ilişkin dava ise hâlâ devam etmektedir. Dernek 8 Ekim 2024 tarihinde mühürlenmiş olup, bir sonraki duruşma 17 Mart 2025 tarihinde gerçekleştirilecektir.

23 Türkiye, 2021 yılında kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele (AML/CFT) konusunda yetersiz önlemler alan ülkelerin yer aldığı FATF gri listesine alınmış ve 2024 yılında bu listeden çıkartıldı (FATF, 2024; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024)

24 21 Ekim 2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, STÖ'lerin keyfi bir şekilde "risk değerlendirmesine" tabi tutulmasının önünü açmış; bu kapsamda STÖ'ler yüksek, orta veya düşük risk gruplarına ayrılmış ve sık denetimlere tabi kılınmıştır. Bu uygulamalar, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından hayata geçirilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2021)

25 Anayasa Mahkemesi, 2024/11

hüküm ise terörizmin finansmanı²⁶ ilişkilendirilen derneklere yargı süreci tamamlanmadan doğrudan idari para cezası (10.000 TL ile 50.000.000 TL arası; yaklaşık 272–1.362.000 avro) uygulanmasına olanak tanıyordu. Mahkeme, yargılama süreci tamamlanmadan ceza verilmesini masumiyet karinesine aykırı olarak bu hükmü iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi ayrıca Devlet Denetleme Kurulu'nun tüm dernek ve vakıflar üzerindeki denetim yetkisini iptal etmiştir²⁷. 2017 yılında Anayasa'nın 108. maddesinde ve 2021 yılında 5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde yapılan değişikliklerle, kamu yararına statüsü bulunmayanlar da dâhil olmak üzere tüm dernek ve vakıfların Devlet Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesinin önü açılmıştı²⁸. Ancak Anayasa Mahkemesi, 2024 yılında bu düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı olarak iptal etmiş; yalnızca kamu yararına çalışan kuruluşların denetlenebileceğine hükmetmiştir. Her ne kadar Türkiye, çatışma bölgelerine yakın insani yardım faaliyetleri yürüten dernekleri terörizmin finansmanı açısından yüksek riskli olarak değerlendirmiş olsa da, hak temelli STÖ'ler 2024 yılında da denetimlere tabi tutulmaya devam etmiştir. Bu süreçte kayda değer bir yasal reform hayata geçirilmemiştir. Mevzuatın keyfi ve kısıtlayıcı yapısı göz önüne alındığında, 2024 yılı itibarıyla örgütlenme özgürlüğü alanında ciddi bir iyileşme kaydedilmemiş; mevcut yasal çerçeve uluslararası standartların gerisinde kalmaya devam etmiştir.

STÖ anketinin bulgularına göre, aşırıcılık, terörizm, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleyle yönelik yasaların uygulanması nedeniyle meşru faaliyetlerde bulunma kapasiteleri kısıtlanmayan STÖ'lerin oranı yıllar içinde sabit kalmıştır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %9'u, örgütlerinin veya üyelerinin aşırıcılık, terörizm, kara para aklama ya da yolsuzlukla ilişkilendirildiği gerekçesiyle adli tacize maruz kaldığını; belirli bir kaynaktan fon aldıkları için ayrımcı kısıtlamalarla karşılaştıklarını; ya da kamu makamları veya bankalar tarafından banka hesabı açmalarının, para göndermelerinin veya almalarının engellendiğini bildirmiştir. Bu oran 2023 yılında %11, 2021 yılında ise %8 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bazı STÖ'ler, bazı bankaların yurt dışı kaynaklı fonları işlemeyi reddettiğini ve bu durumun çalışmalarının aksamasına yol açtığını belirtmiştir. Bu STÖ'ler, söz konusu bankaların gecikmelere neden olduğunu ve yabancı proje ödemelerinin en az 15 gün boyunca çekilmesini engellediğini bildirmiştir. Bir STÖ, gelen yabancı fonlara ilişkin ayrıntılı gerekçelendirme sunmalarının istendiğini ve belirsiz düzenlemeler nedeniyle aşırıcılık ya da terörizmle ilişkilendirilme riski doğduğunu ifade etmiştir. Özellikle avro transferlerinde sorunlar yaşandığı, bankaların aşırı belge talebinde bulunduğu ve bazı durumlarda işlemleri tamamen reddettiği bildirilmiştir. Bir Türk bankası, bir AB ülkesine yapılan bir havaleyi dahi engellemiştir. Bazı STÖ'ler, doğrudan isim verilmeyle birlikte, ABD tarafından finanse edilen bir proje nedeniyle bir siyasi parti tarafından "ülkeyi bölme-ye çalışmakla" itham edildiklerini belirtmiştir. Başka bazı STÖ'ler ise ABD Büyükelçiliği'nden fon aldıkları gerekçesiyle iki kez casuslukla suçlandıklarını bildirmiştir.

26 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun'un 4. maddesi uyarınca

27 Anayasa Mahkemesi, 2024/29

28 2017 yılında Anayasa'nın 108. maddesinde yapılan değişiklik ve bunu takiben 2021 yılında Devlet Denetleme Kurulu'na ilişkin 5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde yapılan düzenleme ile Kurul, kamuya yararlı dernek ve vakıflar üzerinde her türlü idarî soruşturma, inceleme, araştırma ve denetimi yapma yetkisiyle donatılmış; kamuya yararlı statüsüne sahip olmaları koşuluyla, özel hukuk tüzel kişisi olan dernek ve vakıflar için yeni bir denetim yetkisi ve usulü getirilmiştir.

SH 1.4. Kamu makamları, operasyonları bakımından tüm STÖ'lere eşit ve (işletmeler gibi) diğer örgütler ile adilane şekilde muamele etmelidir.

Gösterge 1.4.a Kanunların (1) STÖ'lerin daha fazla rapor ve bilgi sunmasını ne ölçüde gerektirmediği ve (2) aynı koşullar altında, STÖ'leri ticari kuruluşlardan daha fazla denetimlere ve müeyyidelere ne ölçüde tabi tutmadığı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında, STÖ'lerin üzerindeki yükü hafifletmeye yönelik herhangi bir yasal değişiklik yapılmamış; orantısız düzenleyici çerçeve yürürlükte kalmaya devam etmiş ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartları karşılayamamıştır. Dernekler Kanunu'nda bildirim yükümlülükleri ve idari yaptırımlara ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamıştır²⁹. Özellikle yurt dışı fonlara ilişkin olmak üzere, STÖ'ler orantısız raporlama yükümlülükleriyle karşı karşıya kalmayı sürdürmüştür. STÖ'ler, hem başka bir ülkeye yardım göndermeden önce hem de yurt dışından yardım almadan önce idareye bildirimde bulunmakla yükümlü tutulmakta; bu durum, STÖ'lerin üzerine ek bürokratik yükler getirmektedir³⁰. Ticari işletmelerin aksine, STÖ'ler hâlâ aşırı raporlama yükümlülüklerine tabi olup, hukuki statülerine ilişkin herhangi bir iyileşme sağlanmamıştır. Bu nedenle mevcut mevzuat orantısız olarak değerlendirilmektedir ve uluslararası standartları karşılamamaktadır.

SH 1.5. Merkezi ve/veya yerel kamu makamlarının küçük topluluk örgütleri ve sivil girişimler (taban örgütleri) için imkan sağlayan politikaları ve kuralları mevcuttur.

Gösterge 1.5.a: Küçük topluluk örgütlerinin/yerel örgütlerin ve sivil girişimlerin kanuna göre tescil edilmeden çalışmalarına izin verilir.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılında herhangi bir yasal iyileştirme yapılmamış; bu durum, kısıtlayıcı çerçevenin olduğu gibi kalmasına ve Türkiye'deki STÖ çeşitliliğinin sınırlandırılmasına yol açmıştır. Küçük ölçekli topluluk örgütleri, yerel oluşumlar ve sivil inisiyatifler açıkça yasaklanmamış olsa da, resmî olarak tüzel kişilik kazanmadan örgütlenme özgürlüklerini tam anlamıyla kullanamamaktadır. Mevzuat, yalnızca dernekler, vakıflar, federasyonlar, konfederasyonlar, sendikalar ve kooperatifler gibi belirli hukukî biçimleri tescilli kâr amacı gütmeyen tüzel kişiler olarak tanımakta; kâr amacı gütmeyen şirketler gibi diğer örgütlenme biçimlerini ise kapsam dışında bırakmaktadır. Her ne kadar platformlar Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde tanımlanmış olsa da, tüzel kişilik statüsüne sahip değildirler.

29 Dernekler Kanunu'nun 32. maddesine göre, bildirim yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmeyen derneklere 2024 yılında 1.613 TL (44 Avro) ile 524.960 TL (14.292 Avro) arasında değişen bir dizi idari para cezası öngörülmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2023)

30 Dernekler Kanunu'nda, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ile birlikte yapılan değişiklikler (Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı, 2020)

Gösterge 1.5.b: Kanunda, tescilli olmayan küçük topluluk örgütleri/yerel örgütler de karar verme süreçlerine tescilli STÖ'ler ile aynı katılım hakkına sahiptir.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılında, STÖ'lerin karar alma süreçlerine katılımını düzenleyen hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Küçük ölçekli topluluk örgütleri, yerel oluşumlar ve sivil inisiyatifler açıkça yasaklanmamış olsa da, resmî olarak tüzel kişilik kazanmadan karar alma süreçlerine tam anlamıyla katılamamaktadır. Mevcut mevzuat³¹, STÖ'lerin danışma süreçlerine katılımını yalnızca sınırlı ölçüde düzenlemekte olup, STÖ'lerin kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya diğer düzenlemelerin hazırlanmasına dâhil edilmesini açıkça zorunlu kılmamaktadır. Ayrıca, kamu kurumları, kayıtlı ya da kayıtsız STÖ'leri danışma süreçlerine dâhil edip etmeme konusunda takdir yetkisini elinde tutmaktadır. 2024 yılı itibarıyla STÖ'lerin politika yapım süreçlerine katılımını güçlendirecek herhangi bir iyileştirme yapılmamış; bu durum, mevcut çerçevenin keyfi ve kısıtlayıcı niteliğini koruduğunu göstermektedir.

SH 1.6. Tüm STÖ'ler fon talep etmekte ve almakta özgürdür.

Gösterge 1.6.a: İlgili kanunların, STÖ'lerin aşağıdakilerle ilgili olarak, yurt dışından alınanlar dâhil olmak üzere geniş kapsamlı fon aramalarına usulsüz kısıtlamalar olmaksızın ne ölçüde izin verdiği:

- Tüm kaynaklardan nakdi ve aynı bağışlar;
- Yerel kamu organlarından sağlanan fonlar;
- Kurum, şirket veya bireysel bağışçılardan sağlanan fonlar;
- Yabancı devletler veya uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonlar.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılında STÖ'lerin bağış toplama faaliyetlerini düzenleyen hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamış; Yardım Toplama Kanunu kısıtlayıcı niteliğini korumuştur. Mevzuatta "yardım" ve "bağış"³² kavramları arasındaki belirsizliğin sürmesi, uygulamada çeşitli sorunlara yol açmaya devam etmiştir. Dernek ve vakıfların üye bağışlarını, üçüncü taraf katkılarını veya mal varlıklarından elde ettikleri gelirleri kabul etmeleri için izin gerekmemekle birlikte, Cumhurbaşkanı tarafından izin verilmemiş olan kuruluşların yardım toplayabilmeleri için önceden izin alma zorunluluğu devam etmektedir. İlgili yönetmeliğe göre³³, yardım toplama izninden muaf tutulacak kamu yararına çalışan dernek ve vakıflar, İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmekte ve ilan edilmektedir. Diğer engeller arasında,

³¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ve Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.

³² "Yardım" kavramı, 10 Kasım 2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan "Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte", gerçek ve tüzel kişilerce kamu yararı gözetilmek ve belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kamuoyuna çağrıda bulunarak ve yetkili makamlardan önceden izin alınarak toplanabilecek mali ve aynı destek olarak tanımlanmıştır. Öte yandan "bağış" kavramı, şahıslar ve kurumlar tarafından özel bir destek çağrısı veya isteği olmaksızın sivil toplum örgütlerine yapılan mali ve aynı destek anlamına gelmektedir. Bağışlar için yetkili makamlardan önceden izin alma gerekliliği yoktur. "Yardım" ve "bağış" arasındaki muğlak ayrımın, söz konusu ayrımı yoruma açık bir hâle getirdiği ve kanun ve yönetmeliklerin keyfi uygulamaları için zemin hazırladığı gözden kaçırılmamalıdır.

³³ Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik

kamu yararına statüsü edinmeye ilişkin şeffaf ve nesnel kriterlerin bulunmaması, bu statünün Cumhurbaşkanının takdirine bağlı olması ve yurt dışı fonların kullanılmasından önce bildirim zorunluluğu yer almakta; tüm bu unsurlar STÖ'lerin farklı finansman kaynaklarına erişimini kısıtlamaktadır.

2024 yılındaki tek anlamlı yasal gelişme, Yardım Toplama Kanunu'na ilişkin etkisi sınırlı bir iptal kararı olmuştur. Anayasa Mahkemesi, yardım toplama izinlerinin yalnızca bir yıl uzatılabileceğini öngören 10. maddenin son cümlesini Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir³⁴. Mahkeme, bu hükmün, yardım izinlerinin tekrar uzatılmasını açıkça yasaklaması, ek fon başvurularını engellemesi ve toplanan yardım amacını karşılamaya yetmediğinde kullanılmayan tutarların kamu makamlarınca seçilecek başka kuruluşlara aktarılmasını zorunlu kılması nedeniyle hukuk devleti ilkesini ihlal ettiğine hükmetmiştir. 2024 yılı itibarıyla bu yasal sınırlamalar hâlâ yürürlüktedir ve STÖ'lerin mali sürdürülebilirliğini engellemekte, farklı finansman kaynaklarına erişimlerini kısıtlamaktadır.

Gösterge 1.6.b: Usulsüz devlet müdahalesi olmaksızın geniş kapsamlı fonlara erişebilen STÖ'lerin oranı.

2024 yılında STÖ anketine katılan STÖ'lerin %5'i, keyfi denetimler veya hesap dondurma gibi çeşitli müdahale türlerine maruz kaldıklarını bildirmiştir. Bu oran, 2023'te %10, 2021'de ise %4 olarak kaydedilmiştir. Müdahale türleri arasında, hesapların dondurulmasına kıyasla keyfi denetimler önemli bir paya sahiptir. Ayrıca katılımcı STÖ'ler³⁵, izin süreçlerinde ve mevzuata uyumda bürokratik zorluklar ile tutarsız idari uygulamalarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Buna örnek olarak, yardım toplama izni verilmesi sürecinde, yararlanıcılara ait kimlik bilgilerinin idare tarafından hukuka aykırı şekilde talep edildiği; kararların ise çoğunlukla ilgili kamu görevlisinin takdirine bağlı olarak alındığı belirtilmiştir. STÖ'ler, bürokratik engelleri aşmak için kamu görevlileriyle gayriresmî ilişkiler kurma gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, denetim ve teftişlerin görevli personele göre farklılık göstermesi nedeniyle düzenlemelerin uygulanmasında tutarsızlık yaşandığı; bu durumun mevzuata uyum süreçlerinde belirsizlik ve öngörülemezlik yarattığı belirtilmiştir. Keyfi uygulamaların etkisini azaltmak amacıyla bazı STÖ'ler, ihtiyaç hâlinde hukuki destek alabilmek için proje bütçelerine avukatlık ücreti dâhil ettiklerini bildirmiştir.

SH 1.7. IPA yararlanıcısı ülkelerde, STÖ'lere finansal ve finansal olmayan kamu desteği mevcuttur ve şeffaf, hesap verebilir, adil ve ayrımcı olmayan bir şekilde sağlanmaktadır.

Gösterge 1.7.a: STÖ'lere ve derneklerin kullanımına sunulan kamu kaynaklarının³⁶ seviyesi, kanun ve yönetmeliklerde açıkça belirtilmiştir ve kamu kaynaklarının seviyesini belirleme ve gözden geçirme ehliyeti verilmiş devlet organının hakları ve görevleri kanunda açıkça tanımlanmıştır.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında STÖ'lere sağlanan kamu kaynaklı mali ve mali olmayan desteklerde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Mevzuat, sağlanabilecek kamu fonlarının düzeyini belirtmemekte ve şeffaf, hesap verebilir ve adil bir finansman mekanizması öngörmemektedir. Kamu makamları, bütçe tahsislerinin belirlenmesinde

³⁴ Anayasa Mahkemesi, 2024/128

³⁵ 25 Şubat ile 13 Mart 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen odak grup toplantılarında.

³⁶ 'Kamu kaynakları' terimi, devletin kendi kaynaklarından tahsis edilen ve dağıtılan fonlar anlamına gelmektedir. Kamu kaynakları, Türkiye'de kamu kurumları yoluyla dağıtılan Avrupa Birliği fonlarını kapsamamaktadır, çünkü bu fonlar, Avrupa Birliği'nin kural ve usullerine uygun olan farklı kural ve usullere tabidir. Burada, analiz sadece kamu kurumları tarafından tanımlanan kural ve usullere göre dağıtılan STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının toplam miktarına işaret etmektedir.

tam takdir yetkisini elinde tutmakta; fon düzeylerini belirleme veya gözden geçirme konusunda yetkili özel bir kamu kurumu bulunmamaktadır³⁷. Bu nedenle, STÖ'lere yönelik kamu finansmanı sınırlı kalmaya ve şeffaflıktan yoksun olmaya devam etmekte; 2024 yılı itibarıyla bu alanda herhangi bir iyileşme kaydedilmemiştir.

Gösterge 1.7.b: Bir yılda STÖ'lere fiilen ödenen kamu bütçesinin yüzdesi.

2024 yılında ilgili mevzuatta herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 2024 yılı içerisinde İçişleri Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı³⁸ STÖ'lere destek sağlamış; ancak Gençlik ve Spor Bakanlığı tahsis edilen tutarları kamuoyuyla paylaşmamıştır. Cumhurbaşkanlığı tarafından sağlanan STÖ destekleri ise internet sitesinde "korunan projeler" başlığı altında yer almakta;³⁹ ancak STÖ'lere tahsis edilen toplam kaynağa ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 2024 yılı bütçesinden STÖ'lere ayrılan kaynakları kamuoyuyla paylaşan tek bakanlık Millî Savunma Bakanlığı olmuştur⁴⁰. İçişleri Bakanlığı tarafından proje çağrıları kapsamında sağlanan kaynaklardan, projeleri için STÖ'lere tahsis edilen kaynaklar ancak 2022 yılından itibaren kamuoyuna açıklanmıştır.⁴¹ 03/03/2017 tarihli İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge, STÖ'ler tarafından yürütülen projelere tahsis edilen yıllık bütçe hakkında somut bir hüküm içermemektedir. 2024 yılında İçişleri Bakanlığı'nın yıllık bütçesinden STÖ'lere fiilen aktarılan tutar 247.315.608 TL (6.733.340 avro) olup, bu miktar dernek başına yaklaşık 2.308 TL (62,83 avro) düşmekte ve yeterli kabul edilmekten uzaktır. 2021 yılından bu yana İçişleri Bakanlığı'nın yıllık bütçesinden STÖ'lere aktarılan toplam tutarlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Yıl	Aktarılan Tutar
2024	247.315.608 TL (6.733.340 avro)
2023	100 milyon TL (2.722.570 avro)
2022	69.766.000 TL (1.899.428 avro)
2021	42.000.000 TL (1.143.479 avro)

Gösterge 1.7.c: STÖ'lere kamu kaynakları sağlanmasını düzenleyen kanuni hükümlerin aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- Kaynak sağlama kriterleri açıkça tanımlanmıştır, objektiftir ve kamuoyuna açıklanır;
- Tekliflerin değerlendirmesi açık ve tarafsızdır;
- Çıkar çatışmaları açık bir şekilde düzenlenmiştir;
- Raporlama gereklilikleri açık ve orantılıdır.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında, STÖ'lere yönelik kamu finansmanını düzenleyen hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamış; şeffaflık, adalet ve hesap verebilirlik bakımından mevcut boşluklar giderilmemiştir. Kamu finansmanı sınırlı düzeyde kalmaya devam etmiş; açıkça tanımlanmış kriterler, tarafsız bir değerlendirme

37 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik

38 Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2024.

39 Cumhurbaşkanlığı, 2024.

40 Millî Savunma Bakanlığı, 2024.

41 İçişleri Bakanlığı, 5 Şubat 2025.

süreci ve çıkar çatışmasını önleyici düzenlemeler ise hayata geçirilmemiştir⁴². Bakanlıklar, kamu bütçelerinde ilgili ödeneklerin yer alması koşuluyla fon tahsisinde tam takdir yetkisini elinde tutmakta; ancak uygunluk ve değerlendirme kriterlerini açıkça belirten yönerge veya düzenlemeleri nadiren yayımlamaktadır. Kamu kaynaklarının adil ve tarafsız şekilde dağıtılmasını güvence altına alacak yasal güvencelerin yokluğu, STÖ'lerin bu kaynaklara erişimini kısıtlamaya devam etmekte; bu durum, kamu finansmanını çoğu dernek için oldukça sınırlayıcı hâle getirmektedir. 2024 yılı itibarıyla yalnızca İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ile Gençlik ve Spor Bakanlığı⁴³, yıllık dernek destekleri kapsamında ve Afetten Etkilenen Gençlerin Güçlenmesine Yönelik Destek Programı özel çağrısı çerçevesinde proje başvuru rehberleri yayımlamıştır. Bu rehberlerde genel uygunluk ve değerlendirme kriterlerine yer verilmiş olsa da, STÖ'lere tahsis edilecek toplam destek tutarı belirtilmemiştir.

Gösterge 1.7.d: Merkezi yönetimler, verilen yardımların tanımlanması için, verilen yardımlara ilişkin bilgileri yeterince ayrıntılı olarak kamuoyuna açıklar.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılında hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamış, kamu kaynaklarının tahsisinde şeffaflık sınırlı kalmaya devam etmiş ve uluslararası standartları karşılamamıştır. Kamu idarelerinin bütçelerinden sağlanan yardımlara ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,⁴⁴ kamu kurumlarını bir sonraki yılın Şubat ayı sonuna kadar internet sitelerinde mali destek sağladıkları kuruluşların listesini, bu desteğin amacı ve tutarıyla birlikte yayımlamakla yükümlü kılmaktadır. Ancak uygulamada bu yükümlülük tutarlı bir şekilde yerine getirilmemektedir. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü gibi bazı bakanlıklar, yıllık raporlarında toplam aktarılan tutar ve destek verilen kuruluş sayısı gibi genel rakamları yayımlamakta; ancak destekten yararlanan STÖ'lerin isimlerine yer verilmemektedir. Bu tür ayrıntılı bilgilendirmenin yapılmaması, şeffaflığı sınırlamakta ve kamu kaynaklarının adil dağılımının STÖ'ler ve kamuoyu tarafından izlenmesini zorlaştırmaktadır. 2024 yılı itibarıyla bu alanda şeffaflığı artırmaya yönelik herhangi bir yasal ya da politika temelli iyileştirme gerçekleştirilmemiştir.

Gösterge 1.7.e: Ülke içinde kamu kaynaklarının sağlanmasının şeffaf ve adil olduğunu ve ayrımcı olmadığını belirten STÖ'lerin oranı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

Önceki yıllara benzer şekilde, 2024 yılında da ankete katılan STÖ'lerin %11'i, kamu kaynaklarının sağlanmasını adil ve şeffaf bulduklarını belirtmiştir. Bu oran 2023'te %6, 2021'de ise %9 olarak kaydedilmiştir. STÖ'lerin yarısından fazlası (%57), kamu kaynaklarının STÖ'lere tahsisini şeffaf bulmadıklarını ifade etmiştir (%30'u hiç şeffaf değil, %27'si ise yetersiz düzeyde şeffaf olarak değerlendirmiştir). Bu oran 2023'te %63, 2021'de ise %49 olarak kaydedilmiştir. STÖ'lerin yalnızca %16'sı, kamu kaynaklarının STÖ'lere yeterince şeffaf veya çok şeffaf sağlandığını belirtmiştir (%10 yeterince şeffaf ve %6, çok şeffaf). Buna ek

42 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik, yönetmeliğin adında geçen kurumlar için serbest olan yardımların hukuki dayanağını oluşturur.

43 Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2024.

44 Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik.

olarak, katılımcı STÖ'lerin %60'ı kamu finansmanının adil olmadığını düşünmektedir. Bu oran 2023'te %71, 2021'de ise %56'dır. STÖ'lerin yalnızca %12'si, STÖ'lere sağlanan kamu kaynaklarının yeterince adil veya çok adil bulunduğunu belirtmiştir (%7, yeterince adil, %5, çok adil). Öte yandan, ankete katılan tek kamu kurumu, kendi sorumluluğunda olan kamu kaynaklarının STÖ'lere tahsis sürecini "yeterince şeffaf" olarak değerlendirmiş; ancak bu sürecin adil ve kapsayıcı olup olmadığı konusunda bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.

Gösterge 1.7.f: Kamu kaynakları, STÖ'leri seçmenleri temsil etmeleri temelinde dışlamamaktadır.

STÖ anketi, önceki yıllara benzer şekilde 2024 yılında da katılımcı STÖ'lerin %24'ünün kamu finansmanı için başvuruda bulunduğunu; bu başvuruda bulunanların %79'unun ise başvurularının başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Kuruluşlarının kamu finansmanı başvurusu yaptığını ancak başvurularının kabul edilmediğini belirtenler arasında önemli bir oran (%65), başarısızlık nedeninin kamu makamlarının kendi tercih ettikleri kuruluşlara fon sağlamaya eğilimli olmaları olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %28'i ise yürüttükleri çalışmaların ve hizmet verdikleri grupların kamu otoriteleri tarafından desteklenmek istenmediğini belirtmiştir. Buna ek olarak, %19'u rekabetin çok yüksek olduğunu, %2'si ise sundukları projenin yeterince iyi olmadığını düşündüklerini ifade etmiştir. Diğer yandan, 2024 yılında kamu finansmanına başvuruda bulunmayan STÖ'ler arasında, neredeyse yarısı (%47) başarılı olma şanslarının gerçekçi olmadığını düşündükleri için başvuru yapmadıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, kamu finansmanına başvurumama nedenine ilişkin açık uçlu soruya verilen yanıtlarda birçok STÖ, adalet, şeffaflık eksikliği ve fon dağıtımında siyasi tarafsızlık endişeleri nedeniyle kamu finansmanına başvurmaktan kaçındıklarını ifade etmiştir. Bazı STÖ'ler, kamu fonlarının yalnızca hükümete yakın gruplara verildiğine ve hak temelli başvuruların sistematik olarak reddedildiğine inandıklarını belirtmiştir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan feminist örgütler gibi bazı STÖ'ler ise, bağımsızlıklarını korumak amacıyla başvuru yapmamayı tercih etmiştir. Diğer bazı STÖ'ler, mevcut kamu fonlarına ilişkin yeterli bilgiye erişemediklerini belirtirken; bazıları ise başvuru süreçlerinin karmaşıklığı ve bürokratik engeller nedeniyle zorluk yaşadıklarını, bu süreçlerin genellikle yerleşik dernekleri avantajlı kılarak inisiyatifleri veya gayriresmî grupları dışarda bıraktığını ifade etmiştir. Daha önce yaşadıkları olumsuz deneyimler, örneğin başarısız başvurular veya fon tahsisinde ayrımcılığa uğradıkları algısı da yeni başvuru yapma motivasyonlarını azaltmıştır. Az sayıda STÖ ise ideolojik gerekçelerle kamu finansmanına başvurmadıklarını; hükümet desteğinden bağımsız kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

SH 1.8. Şahıslar ve şirketler, STÖ'lere yaptıkları bağışlar için vergi indirimlerinden yararlanır.

Gösterge 1.8.a: Vergi mevzuatı, aşağıdakiler için vergi indirimine olanak vermektedir:

- Şahsi bağışçılık
- Kurumsal bağışçılık

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2024 yılında, STÖ'lere yönelik vergi muafiyetlerini düzenleyen hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Vergi sistemi kısıtlayıcı olmaya devam etmiş; yalnızca sınırlı düzeyde muafiyetler sunulmuştur. Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca, kamu yararına çalışan derneklere ve vergi muafiyeti tanınmış vakıflara yapılan bağışlar, vergiye tâbi gelirden %5 oranında indirilebilmektedir; bu oran kalkınmada öncelikli yörelerde %10'a kadar çıkmaktadır. Ancak, bu statülerden yararlanan STÖ sayısı oldukça düşüktür. 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de yalnızca 332 vergi muafiyetine sahip vakıf ve 363 kamu yararına çalışan dernek bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, bilim, güzel sanatlar, eğitim, kültür ve sosyal faaliyetlere yönelik bazı mal ve hizmet alımlarında KDV muafiyetinden yararlansa da, STÖ'ler için genel bir KDV muafiyeti bulunmamaktadır.

Bu zorlukların üstesinden gelmek için Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM) ile iş birliği içinde ve Avrupa Birliği desteğiyle, 2024 yılında Örgütlenme Özgürlüğünün İzlenmesi Projesi kapsamında "Sivil Toplumu İlgilendiren Vergi Düzenlemeleri"⁴⁵ başlıklı bir yayın serisi hazırlamıştır. Söz konusu raporlarda, STÖ'ler için kalıcı bir vergilendirme rejiminin bulunmamasına, dernekler ve vakıflar için kamu yararı statüsüne ilişkin kriterlerin standartlaştırılması ihtiyacına ve kamu yararının açık, kapsayıcı bir biçimde tanımlanmasının önemine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, vergi muafiyeti başvuru sürecinin şeffaf ve zamanında işleyen bir yapıya kavuşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu önerilere rağmen, birçok STÖ hâlen uygunluk kriterlerini karşılamakta zorlanmakta; kriterleri karşılayanlar ise süreci çoğu zaman öznel ve etkisiz olarak değerlendirmektedir.

Gösterge 1.8.b: Bir STÖ'ye para bağışlamış olan özel şahısların oranı.

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye 2024 yılında sivil toplum kuruluşlarına bağış yapan bireylerin oranı bakımından %22 ile 122. sırada yer almıştır⁴⁶. Yıllara göre veriler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Yıl	Sıralama	Bireysel Bağış Oranı
2024	122th	%22
2023	126th	%18
2021	75th	%25

⁴⁵ TÜSEV, 2024b.

⁴⁶ Charities Aid Foundation (CAF), 2024, s18.

SH 1.9. STÖ'ler için vergi indirimleri mevcuttur.

Gösterge 1.9.a Geçerli vergi kanunlarının aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- Hibeler, bağışlar ve üyelik aidatlarından elde edilen gelirler ve ekonomik faaliyetler, yatırım geliri, gayrimenkul, karşılıksız devir ve miraslardan sağlanan gelirler vergilendirmeye tabi değildir;
- STÖ'ler tarafından ekonomik faaliyetler yoluyla elde edilen ve misyonla ilgili amaçlarla kullanılan fazlalık gelir ve kâr, kurumlar vergisine/kazanç vergisine tabi değildir.

2024	3 – Standartları kısmen karşılıyor
2023	3 – Standartları kısmen karşılıyor
2021	3 – Standartları kısmen karşılıyor

2024 yılında, STÖ'lere yönelik vergi avantajlarını düzenleyen hukuki çerçevede herhangi bir değişiklik yapılmamış; mevcut sistem kısıtlayıcı niteliğini korumuştur. Bağışçılar açısından vergi muafiyetleri sınırlı kalmaya devam ederken, STÖ'ler ise Gelir Vergisi Kanunu kapsamında düzenlenen kira geliri, temettü, faiz ve döviz yatırımları gibi gelir getirici faaliyetleri üzerinden önemli bir vergi yüküyle karşı karşıya kalmaktadır. Dernekler ve vakıflar kurumlar vergisinden muaf olmakla birlikte, bu muafiyet sınırlı bir rahatlama sağlamaktadır. Zira STÖ'lere ait iktisadi işletmeler, kâr amacı gütmeyen yapılar olmalarına rağmen, elde ettikleri gelir üzerinden kurumlar vergisine tabi tutulmakta ve bu gelirler için herhangi bir muafiyet uygulanmamaktadır. 2024 yılı itibarıyla bu kısıtlamaları hafifletmeye yönelik herhangi bir yasal iyileştirme yapılmamıştır.

SH 1.10. Politikalar ve yasal ortam teşvikler sağlamakta ve STÖ'lerde gönüllü olmayı ve istihdamı kolaylaştırmaktadır.

Gösterge 1.10.a: Gönüllülüğü düzenleyen kanunlar kabul edilmiştir.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılında gönüllülüğe ilişkin herhangi bir yasal değişiklik yapılmamış; Türkiye’de gönüllülüğün tanımı veya çerçevesine dair hâlâ bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 16 Ağustos 2022 tarihinde “Dernekler Mevzuatı”, “Yardım Toplama Mevzuatı”, “STÖ'lere Sağlanan Vergi Avantajlarına İlişkin Mevzuat” ve “Gönüllülük”⁴⁷ başlıklarını kapsayan dört taslak mevzuat değişikliğini sivil toplumun görüş ve önerilerine açmıştır. STÖ'ler gönüllülüğe ilişkin taslak metne Eylül 2022⁴⁸ itibarıyla katkı sunmuş olsa da, söz konusu tasarı 2024 yılı itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmamış veya yasalaşmamıştır. Bu durum, gönüllülüğe ilişkin düzenleyici boşluğun devam etmesine yol açmıştır.

Gösterge 1.10.b: Devletin gönüllülük stratejileri ve programları, STÖ'ler için gönüllülüğü desteklemektedir ve uygulama için yeterli kaynak tahsis edilmiştir.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 itibarıyla Türkiye’nin ulusal düzeyde bir gönüllülük stratejisi veya programı bulunmamaktaydı. Öte yandan, gönüllülüğün teşvikine yönelik bazı önemli politika önerileri kapsamında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Bu öneriler, Avrupa Birliği tarafından IPA II fonları kapsamında finanse edilen ve UNDP tarafından uygulanan “Türkiye’de Demokratik Yerel Yönetişimin Güçlendirilmesi İçin Sivil Katılımın Güçlendirilmesi Projesi (Sivil Katılım Projesi)” çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu girişim kapsamında, Türkiye’de gönüllülüğün mevcut durumunu değerlendirmek amacıyla kapsamlı bir ihtiyaç analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, gönüllülüğü destekleyecek hukuki çerçeve ihtiyacını ortaya koyan ve politika seçeneklerini istişareye açan bir belge niteliğindeki “Yeşil Kitap”ın⁴⁹ hazırlanmasına temel oluşturmuştur. Yeşil Kitap, kamu kurumları, STÖ'ler, gönüllüler ve akademisyenler dâhil olmak üzere çeşitli bölgelerden paydaşlarla gerçekleştirilen istişareler sonucunda hazırlanmıştır. İstişare atölye çalışmalarının ardından güncellenen Yeşil Kitap proje internet sitesinde yayımlanmış; İçişleri Bakanlığı DERBİS sistemine kayıtlı derneklere SMS yoluyla duyurulmuş; ayrıca Sivil Katılım Projesi’ni başından itibaren destekleyen ve proje ile iletişim kurmuş tüm kurum, kuruluş ve kişilere e-posta aracılığıyla görüş talebi gönderilmiştir. Yeşil Kitap temel alınarak, gönüllülüğün Türkiye’de teşvik edilmesi ve düzenlenmesine yönelik somut politika ve hukuki öneriler içeren bir “Beyaz Kitap”⁵⁰ hazırlanmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, ilgili kamu kurumları tarafından değerlendirilmek üzere bir “Gönüllülük Kanunu Taslağı” oluşturulmuştur. Ancak tüm bu çabalara rağmen, 2024 yılı itibarıyla gönüllülüğe ilişkin somut bir yasal gelişme hayata geçirilmemiştir.

47 İçişleri Bakanlığı, 2022a

48 TÜSEV, 2022

49 Sivil Katılım Projesi, 2025a

50 Sivil Katılım Projesi, 2025b

Gösterge 1.10.c: Devlet istihdam stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

2024 yılında STÖ'lerin yalnızca %3'ü, kuruluşlarının 2023 yılında kamu istihdam programlarından yararlandığını belirtmiştir. Bu oran, 2023 yılında %2, 2021 yılında ise %5 olarak kaydedilmiştir. Kuruluşlarının kamu istihdam programlarından yararlandığını ifade eden STÖ'ler, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) teşviklerinden, prim indirimi ve çalışan destek programları gibi uygulamalardan faydalandıklarını belirtmiştir. STÖ'lerin büyük çoğunluğu, özel olarak kendilerine yönelik tasarlanmış bir istihdam programının bulunmadığını dile getirmiş; ancak çeşitli kamu teşvikleri ile sosyal güvenlik indirimlerinden faydalandıklarını ifade etmiştir. Bazı STÖ'ler, Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesindeki istihdam projelerine katıldıklarını vurgulamıştır. Engelli bireylere yönelik faaliyet gösteren STÖ'ler ise EKPSS (Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı) yerleştirme süreçlerine katıldıklarını belirtmiştir. Az sayıda STÖ, devlet tarafından sağlanan çalışan ve prim ödeme desteklerinin şeffaf şekilde uygulanmasını olumlu olarak değerlendirmiştir.

Gösterge 1.10.d: Devlet gönüllülük stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

2024 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir gönüllülük stratejisi veya programı mevcut değildir.

Gösterge 1.10.e: STÖ'lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı.

2024 yılında derneklerde tam zamanlı çalışanların toplam sayısı 65.378⁵¹, vakıflarda ücretli çalışanların toplam sayısı ise 22.324⁵² olarak kaydedilmiştir. Aralık 2024 itibarıyla toplam işgücü 35.743.000, toplam istihdam ise 32.718.000 kişi olmuştur⁵³. Bu verilere göre, 2024 yılında STÖ'lerde çalışanların toplam işgücüne oranı %0,24, toplam istihdama oranı ise %0,26 olarak gerçekleşmiştir. Yıllara göre veriler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Yıl	Toplam İşgücüne Oranı	Toplam İstihdama Oranı
2024	%0,24	%0,26
2023	%0,28	%0,31
2021	%0,18	%0,20

Gösterge 1.10.f: Bir örgüte zaman ayırmaya gönüllü olan kişilerin oranı.

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye gönüllü olarak zaman ayırma oranı bakımından 122. sırada yer almakta olup, ankete katılanların %10'u bir kuruluşa gönüllü olarak zaman ayırdığını belirtmiştir⁵⁴. Yıllara göre veriler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Yıl	Sıralama	Gönüllü Zaman Ayıranların Oranı
2024	122th	%10
2023	126th	%9
2021	99th	%10

51 23 Ocak 2025 tarihli Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) başvurusu kapsamında edinilen bilgilere göre.

52 Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2024.

53 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2024.

54 Charities Aid Foundation (CAF), 2024, s18.

Spesifik Hedef 2

STÖ'ler ile kamu kurumları arasında güçlendirilmiş iş birliği ve ortaklık

SH 2.1. Kamu makamları ve kurumları, STÖ'leri karar verme ve politika yapma süreçlerine dâhil etmektedir.

Gösterge 2.1.a: Kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan diğer eylemler ve politika reformları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'lere etkin bir biçimde danışılmaktadır:

- STÖ'ler, taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar taslak belgeye erişime sahiptir;
- Taslak belge kabul prosedürüne girmeden önce yorum yapılması için en az 15 gün süre verilir;
- Mevzuatın istişareye izin verilmeksizin kabul edilmesine yönelik olağan dışı/hızlandırılmış prosedürler istisnaidir ve usulüne uygun olarak gerekçelendirilir;
- Kamuyla istişarelerinin sonuçlarına ilişkin raporlar, yorumların ret nedenleri dahil olmak üzere zamanında yayınlanır;
- Kamuoyuna yapılan bir çağrı ve açık kriterler temelinde ve eşit muamele ilkesine uygun olarak STÖ'lerden çalışma grubu üyeleri seçilir;
- İnsan Hakları Temelli Yaklaşımına uygun olarak, STÖ'lerden seçilen çalışma grubu üyeleri kadın grupları, LGBTIQ grupları, göçmen grupları, azınlıklar, engelli grupları ve uygun olan şekilde diğer gruplar dahil olmak üzere toplumun bütününden temsilcileri içerir.

2024	1 – Standartları karşılamıyor	%10
2023	1 – Standartları karşılamıyor	%11
2021	1 – Standartları karşılamıyor	%11

2024 yılında karar alma ve politika oluşturma süreçlerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış; kamuya danışma süreçlerini düzenleyen hukuki çerçeve kısıtlayıcı niteliğini korumuştur. Danışma süreçlerine ilişkin yegâne düzenleme olan “Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, sivil toplumun politika yapım sürecine anlamlı katılımını güvence altına almakta yetersiz kalmaktadır. Yönetmelik, kamu otoritelerine STÖ'lerle istişare etme yükümlülüğü getirmedikten, istişare sürecine girilip girilmeyeceği tamamen idarenin takdirine bırakılmıştır. Ayrıca, STÖ'lerin yasa ve politika yapım süreçlerine katılımına ilişkin açık usul, mekanizma ve seçim kriterlerinin eksikliği devam etmektedir.

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından 11. Kalkınma Planı (2019–2023) çerçevesinde kurulan Sivil Toplum İstişare Kurulu, 2024 yılı boyunca da etkinlik göstermemiş; somut herhangi bir faaliyeti kaydedilmemiştir. Ayrıca, 2024 yılında kabul edilen ve sivil topluma atıfta bulunan 12. Kalkınma Planı (2024–2028)⁵⁵ kapsamında da, STÖ'lerle karar alıcılar arasında yapılandırılmış diyalogu kolaylaştıracak yeni kurumsallaşmış mekanizmalar hayata geçirilmemiştir.

STÖ anketi sonuçlarına göre, önceki yıllara benzer şekilde 2024 yılında da katılımcı STÖ'lerin %11'i karar alma süreçlerinde etkili şekilde danışıldığını belirtmiştir. Bu oran 2023'te de %11, 2021'de ise %10 olarak kaydedilmiştir. Katılımcı STÖ'lerin yalnızca %7'si, bir kamu kurumu tarafından hazırlanan bir taslak belgeye, hazırlık sürecinin başlangıcından kabul sürecinin sonuna kadar erişim sağladığını ifade etmiştir. Aynı zamanda, STÖ'lerin yalnızca %8'i, taslak belge kabul sürecine girmeden önce görüş bildirmek için en az 15 gün süre tanındığını belirtmiştir. %6'lık bir kesim ise kamu yararına düzenlemeler, yasa, yönetmelik, strateji

⁵⁵ Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023.

veya politika reformlarının geliştirilmesinden sorumlu bir kamu çalışma grubunda kendi kuruluşlarından bir temsilcinin yer aldığını ifade etmiştir. Buna ek olarak, odak grup toplantılarına katılan STÖ'ler⁵⁶, 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de özellikle merkezi düzeyde kamu kurumlarıyla etkili ilişki kurmakta önemli engellerle karşılaştıklarını vurgulamıştır. Mevcut danışma mekanizmalarına rağmen, anlamlı katılım sınırlı kalmaya devam etmiş; birçok STÖ kilit karar alma süreçlerinden dışlandığını bildirmiştir. İnsan Hakları Eylem Planı ve bu kapsamda yürütülen girişimler, alandaki uzmanlıklarına rağmen bağımsız insan hakları örgütlerini sürece dâhil etmemiştir. Uluslararası raporlama mekanizmaları da zayıflamıştır. Geçmişte Evrensel Periyodik İnceleme (UPR) sürecinde Dışişleri Bakanlığı tarafından STÖ'lerle toplantılar düzenlenmişken, 2024 yılında sivil toplumla anlamlı bir danışma süreci yürütülmemiştir. Odak grup katılımcılarından bazıları, Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024–2028) gibi önemli politika belgeleri hakkında kendilerine danışmadığını; Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) gibi ilgili komisyonlara erişimlerinin bulunmadığını belirtmiştir. Diğer bazı katılımcılar ise Büyük Millet Meclisine sunulan raporların dikkate alınmadığını veya iade edildiğini; bakanlıkların toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları ve sivil topluma ilişkin mevzuat alanlarında çalışan STÖ'lerle iletişim kurmadığını ifade etmiştir. Kamuya danışma süreçleri yürütüldüğünde dahi, şeffaflık ve kapsayıcılık açısından ciddi eksiklikler barındırmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışan STÖ'ler, uzmanlıklarının yalnızca hükümetin politik gündemiyle örtüştüğü durumlarda dikkate alındığını belirtmiştir. Daha önce karar alıcılarla belirli düzeyde iletişim kurabilen STÖ'ler dahi, bakanlıkların görüşme taleplerini reddetmesi veya önerilerini dikkate almaması nedeniyle giderek artan kısıtlamalarla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Bu durum özellikle ayrımcılıkla mücadele ve engelli hakları alanında çalışan örgütler açısından belirginleşmiş; bu örgütler görüşlerini dile getirebilmek için çeşitli bürokratik engellerle karşı karşıya kalmıştır. Yerel ve merkezi yönetim yaklaşımları arasında dikkat çekici bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Bazı muhalefet partisi tarafından yönetilen belediyelerin işbirliğine daha açık olduğu gözlemlenirken, merkezi hükümet kurumları büyük ölçüde erişilemez kalmıştır. Bazı STÖ'ler ise odaklarını uluslararası savunuculuk faaliyetlerine ve özel sektör iş birliklerine kaydırdıklarını belirtmiştir. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler organlarıyla etkileşim giderek daha önemli hâle gelirken, özel sektör desteği sağlamak da öncelikli bir alan olarak öne çıkmıştır. Kurumun sorumlu olduğu yasa, yönetmelik, strateji ve diğer kamu yararına düzenlemeler ya da politika reformlarının hazırlanmasında STÖ'lerin ne ölçüde etkili bir şekilde danışıldığını değerlendiren soruya, ankete katılan tek kamu kurumu “hiç etkili değil” yanıtını vermiştir. Benzer şekilde, kamuoyunun ve STÖ'lerin yasa, politika ve strateji geliştirme süreçlerine katkı sunma fırsatları hakkında ne ölçüde bilgilendirildiği sorusuna ise “yetersiz şekilde bilgilendirildi” yanıtı verilmiştir. 2024 yılı itibarıyla sivil toplumla gerçekleştirilen istişare süreçlerine ilişkin tek olumlu örnek, bir BM kuruluşu öncülüğünde yürütülen gönüllülüğe ilişkin hukukî çerçevenin hazırlanma süreci olmuştur.

Avrupa Birliği'ne katılım sürecine STÖ katılımı açısından bakıldığında, 2024 yılında Türkiye'deki STÖ'ler bu sürece anlamlı şekilde dâhil olma konusunda devam eden zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, AB üyeliği için aday ülke statüsünü korumaya devam etse de, katılım süreci son yıllarda fiilen durma noktasına gelmiş; 2024 yılı müzakerelerde herhangi bir kayda değer ilerleme elde edilmemiştir. Siyasi gerilimler, demokratik gerilemeye ilişkin kaygılar ve insan hakları ihlalleri, müzakere sürecinin donmasına katkıda bulunmuştur⁵⁷. Bu bağlamda, daha güçlü kurumsal mekanizmalar ve samimi bir siyasi irade olmaksızın, Türkiye'nin AB katılım sürecinde STÖ'ler dışarda bırakılmakta; sürece anlamlı katkı sağlama ve şekillendirme imkanları oldukça sınırlı kalmaktadır.

Gösterge 2.1.b: STÖ'ler, denetim mekanizmalarına etkin bir biçimde dâhil edilmektedir.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

Gösterge 2.1.c: Uluslararası insan hakları ve diğer yasal yükümlülükler kapsamındaki devlet raporlarının hazırlanması ve sözleşme organı tavsiyelerinin uygulanması sırasında istişarelere katılan STÖ'lerin oranı..

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

⁵⁶ 25 Şubat ve 13 Mart 2025 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

⁵⁷ Avrupa Parlamentosu, 2025.

SH 2.2. Kamu makamları ve kurumları, toplumsal politika tartışmalarında ve AB entegrasyon sürecinde sivil toplumun önemini kabul etmektedir.

Gösterge 2.2.a: STÖ'lerin, kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tavırlarını ne ölçüde destekleyici olarak değerlendirdiği.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%21
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%25
2021	1 – Standartları karşılamıyor	%18

Yıllar içinde, kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tutumunu destekleyici olarak değerlendiren STÖ'lerin oranı büyük ölçüde sabit kalmıştır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %21'i kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tutumunu yeterince destekleyici ya da çok destekleyici olarak değerlendirmiştir; bu oran 2023'te %25, 2021'de ise %18 olarak kaydedilmiştir.

SH 2.3. Kamu makamları, stratejik politika çerçeveleri ve ilgili kurumsal mekanizmalar yoluyla sivil toplumla iş birliği yaparak sivil toplumun güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Gösterge 2.3.a: Sivil toplumla iş birliği stratejilerinin hazırlanmasında etkin bir biçimde danışılan STÖ'lerin oranı.

2024 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği stratejisi bulunmamaktaydı. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (STİGM) tarafından daha önce 2023–2027 dönemi ni kapsayacak şekilde hazırlanmış olan “Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı”⁵⁸ taslağına ilişkin olarak, uygulamaya geçilmesini sağlayacak herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. 3 Ağustos 2022 tarihinde kamuoyunun görüşüne açılan bu taslak strateji belgesi⁵⁹, STÖ'lerle kamu kurumları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini, STÖ faaliyetlerinin desteklenmesini ve gerekli kaynak ve imkanların sağlanmasını hedeflemekteydi. Ancak STÖ'lerin görüş ve önerilerini sunmasına rağmen, STİGM 2023 ve 2024 yıllarında bu sürece ilişkin herhangi bir bilgilendirme yapmamış ve geri bildirimde bulunmamıştır. Sonuç olarak strateji belgesi askıda kalmış; uygulamaya yönelik somut bir adım atılmamıştır.

Gösterge 2.3.b: IPA yararlanıcıları, şu anda geçerli olan sivil toplumla iş birliği stratejilerini kabul etmiştir.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildi.

58 İçişleri Bakanlığı, 2022b.

59 İçişleri Bakanlığı, 2022c.

Gösterge 2.3.c: Sivil toplumla iş birliği stratejilerine, bütçesi de olan kabul edilmiş eylem planları eşlik etmektedir..

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	1 – Standartları karşılamıyor
2021	1 – Standartları karşılamıyor

2024 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.d: Sivil toplumla iş birliği stratejilerini, ilgili ve etkili olarak değerlendiren STÖ'lerin oranı.

2024 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.e: Sivil toplumla iş birliği stratejilerinin uygulanmasından sorumlu kamu yapılarına uygun şekilde kaynak sağlanmıştır.

2024 yılı itibariyle, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildi.

Gösterge 2.3.f: Sivil toplumla iş birliği kurulları ile merkezi yönetim arasındaki diyalog mekanizmaları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'leri anlamlı bir biçimde içermektedir:

- Üzerinde mutabakata varılmış bir çalışma programı mevcuttur.
- Üzerinde mutabakata varılmış usul kuralları mevcuttur.
- Düzenli olarak toplanırlar;
- Kurallar, STÖ'lerin toplantı çağrısında bulunmasına ve gündemin oluşturulmasına katkıda bulunmasına olanak verir;
- Sonuçlar ve tavsiyeler yeterli ölçüde takip edilir.

2024	1 – Standartları karşılamıyor
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Sivil Toplum İstişare Kurulu, 2023 ve 2024 yılları boyunca etkinlik göstermemiş; kayda değer herhangi bir faaliyet yürütülmemiştir. Ayrıca, 2024 yılında kabul edilen ve sivil topluma atıfta bulunan 12. Kalkınma Planı (2024–2028) kapsamında da, STÖ'lerle politika yapıcılar arasında yapılandırılmış diyalogu teşvik edecek yeni resmî mekanizmalar oluşturulmamıştır. Bu durum, STÖ'lerin hükümetle diyalogu güçlendirmeye yönelik somut ve etkin bir mekanizmadan yoksun kalmasına neden olmuştur.

Spesifik Hedef 3

STÖ'lerin faaliyetlerini etkin bir biçimde yürütme kapasiteleri ve esneklikleri desteklenmektedir

SH 3.1. STÖ'lerin iç yönetim yapıları, iyi yönetim ilkelerine uygundur.

Gösterge 3.1.a: Örgütün stratejik hedeflerini, etkisini, yönetimini, yasal uyumluluğunu ve hesap verebilirliğini denetleyecek açık görev tanımlarına sahip, bağımsız ve etkili bir yönetim organına sahip STÖ'lerin oranı.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%23
2023	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%56
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%31

2024 yılında ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %23'ü, bağımsız ve etkin bir yönetim organına sahip olduklarını bildirmiştir. Bu oran, 2023 yılında %56, 2021 yılına ait başlangıç değerlendirmesinde ise %31 olarak kaydedilmiş olup, dikkat çekici bir düşüşe işaret etmektedir. Bağımsız ve etkin bir yönetim organına sahip olmak, bir STÖ'nün yürütücü direktörü veya başka herhangi bir ücretli personelinin oy hakkına sahip yönetim organı üyesi olmaması ve kuruluşun bir tüzük, ana sözleşme veya benzeri kurucu belgeye sahip olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, başlangıç değerlendirmesiyle karşılaştırıldığında, STÖ anketi; stratejik hedeflerin, etki alanının, yönetimin, hukuki uygunluğun ve hesap verebilirliğin denetlenmesine yönelik açık görev tanımlarına sahip bağımsız ve etkin yönetim organına sahip STÖ'lerin oranında bir azalma olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle STÖ'lerin %93'ü, örgütlerinin bir yönetim organına sahip olduğunu belirtmiştir; ancak yönetim organı olanların %26'sının yönetim organında oy hakkına sahip bir yetkili müdür veya örgütlerinin herhangi bir ücretli çalışanı bulunmamaktadır. Aynı zamanda, katılımcı STÖ'lerin %96'si, örgütlerinin bir idari belgeye, tüzüğe, ana sözleşmeye veya benzer bir kuruluş belgesine sahip olduğunu belirtmiştir.

Gösterge 3.1.b: Yönetim organlarının siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkilerine ilişkin potansiyel çıkar çatışmalarını düzenli olarak kontrol eden STÖ'lerin oranı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor	%8
2023	1 – Standartları karşılamıyor	%7
2021	1 – Standartları karşılamıyor	%6

Yönetim organı üyeleri açısından çıkar çatışması ihtimallerine ilişkin olarak, önceki yıllarda tespit edilen zorluklar 2024 yılında da devam etmiştir. Ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %8'i, örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkileriyle ilgili olarak olası çıkar çatışmalarını yıllık bazda kontrol ettiğini belirtmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin %56'sı, yönetim organı üyelerinin hiçbir zaman çıkar çatışması beyanı imzalamadığını ifade etmiştir. Buna karşılık, %19'luk bir kesim ise yönetim organı üyelerinin görevlerine başlarken bir defaya mahsus olmak üzere çıkar çatışması beyanı imzaladığını belirtmiştir. Türkiye'deki STÖ'lerin açık uçlu anket sorusuna verdikleri yanıtlar, çıkar çatışması politikaları, şeffaflık ve usule ilişkin düzenlemeler konusunda farklı bakış açıları ve uygulamaların varlığını ortaya koymaktadır. Bazı örgütler, yönetim kurulu üyeleri ile çalışanlarını bu ilkelere bağlayan ve belirli aralıklarla (örneğin her

beş yılda bir veya her proje başlangıcında) yenilenen iç politika belgelerine atıfta bulunmuştur. Diğer bazı örgütler ise kararların kolektif şekilde alındığını ve herhangi bir çıkar çatışması durumunda görevden alma ya da hukuki süreç başlatma gibi yaptırımlar uygulandığını vurgulamıştır. Öte yandan, birçok katılımcı örgüt, bu alanlarda resmileşmiş usul ve kuralların bulunmadığını belirtmiştir.

Gösterge 3.1.c: Yayıncılık açısından tüm paydaşların erişebileceği araç ve kanalları kullanarak kuruluşlarıyla ilgili bilgileri paylaşan STÖ'lerin oranı.

2024	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%41
2023	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%42
2021	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%44

STÖ anketine göre, tüm paydaşların erişebileceği araç ve kanallar aracılığıyla örgütlerine ilişkin ilgili bilgileri paylaşan STÖ'lerin oranı yıllar içinde neredeyse sabit kalmıştır. 2024 yılında STÖ'lerin yalnızca %41'i hem yönetim belgelerini hem de yönetim organlarının yapısını internet sitelerinde yayımladıklarını belirtmiştir; bu oran 2023'te %42, 2021'de ise %44 olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda, STÖ'lerin %60'ı yönetim belgelerini, %54'ü ise yönetim organlarının yapısını internet sitelerinde yayımladıklarını ifade etmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %60'ı örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin isimlerini kamuya açık şekilde paylaştıklarını belirtmiştir.

Gösterge 3.1.d: Kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip STÖ'lerin oranı.

2024	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%43
2023	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%56
2021	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%46

2024 yılında, kurumsal toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip olan STÖ'lerin oranı önceki yıllara kıyasla hafif bir düşüş göstermiştir. STÖ anketine göre, katılımcı STÖ'lerin %43'ü örgütlerinin bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip olduğunu belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %56, 2021 yılında ise %46 olarak kaydedilmiştir.

Gösterge 3.1.e: Vizyon, misyon ve amaçlar dahil olmak üzere kurumsal bir stratejiye sahip STÖ'lerin oranı.

2024	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%60
2023	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%71
2021	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%59

2024 yılında, kurumsal strateji, stratejik plan veya benzeri bir strateji belgesine sahip olan STÖ'lerin oranı, başlangıç değerlendirmesi verilerine geri dönmüştür. STÖ anketine göre, 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %60'ı bir kurumsal stratejiye, stratejik plana veya benzeri bir strateji belgesine sahip olduğunu belirtmiştir. Bu oran, 2023 yılında %71, 2021 yılında ise %59 olarak kaydedilmiştir.

SO 3.2. STÖ'ler, faaliyetlerinin sonuçlarını topluma iletebilmektedir.

Gösterge 3.2.a: En az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip STÖ'lerin oranı.

2024	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%96
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%99
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%99

2024 yılında STÖ'lerin %96'sı en az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip olduklarını belirtmiş olup, bu oran 2023 ve başlangıç değerlendirmesiyle neredeyse aynı düzeyde kalmıştır. Bu bağlamda, katılımcı sivil toplum örgütleri en az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip olma açısından neredeyse tam uyumluluk bildirmiştir. Sivil toplum örgütlerinin yanıtlarına göre, sivil toplum örgütlerinin %74'ünün Instagram hesabı, %65'inin ise Facebook hesabı vardır. En sık kullanılan diğer iletişim kanalları ise şu şekilde sıralanmıştır: kendi internet siteleri (%59), mesajlaşma uygulamaları (Viber, Telegram, WhatsApp, Signal) (%47), X (eski adıyla Twitter) (%40), LinkedIn (%32), YouTube (%30), TikTok (%4) ve Spotify (%3). Katılımcı STÖ'lerden hiçbirinin Snapchat, Mastodon veya Reddit'i iletişim kanalı olarak kullanmadığı görülmüştür. Öte yandan, STÖ'lerin yalnızca %3'ü bu iletişim kanallarının hiçbirini kullanmadığını belirtmiştir.

Gösterge 3.2.b: Uzman iletişim personeline sahip STÖ'lerin oranı.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

Gösterge 3.2.c: Medya ile iş birliği yapan STÖ'lerin oranı.

Yıllar içinde, örgütlerinin medya ile iş birliği yaptığını belirten STÖ'lerin oranı neredeyse sabit kalmıştır. 2024 yılında STÖ'lerin %19'u medya ile iş birliği içinde olduklarını belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %16, 2021 yılında ise %21 olarak kaydedilmiştir.

SH 3.3. STÖ'ler, program faaliyetleri ve fon kaynakları konusunda şeffaftır.

Gösterge 3.3.a: Yıllık raporlarını ve mali tablolarını yayımlayan STÖ'lerin oranı.

2024	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%21
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%28 ⁶⁰
2021	3 – Standartları kısmen karşılıyor	%33

Yıllar içinde, yıllık faaliyet raporlarını ve mali tablolarını internet sitelerinde veya basılı olarak yayımladıklarını belirten STÖ'lerin oranı kademeli bir düşüş göstermiştir. 2024 yılında, STÖ'lerin yalnızca %21'i yıllık faaliyet raporlarını ve mali tablolarını internet sitelerinde veya basılı olarak yayımladıklarını belirtmiştir. Bu oran 2023 yılında %28, başlangıç değerlendirmesinde ise %33 olarak kaydedilmiştir. Örgütlerinin yıllık faaliyet raporu ve mali tablosunu yayımlayıp yayımlamadığına ilişkin soruya verilen yanıtlara göre, STÖ'lerin %60'ı yalnızca yıllık faaliyet raporlarını, %47'si ise yalnızca mali tablolarını yayımladıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %33'ü söz konusu belgeleri internet sitelerinde, %17'si basılı olarak, %12'si

60 Gösterge 3.3.a için 2023 ve 2021 değerleri başlangıçta sırasıyla %37 ve %46 olarak yayımlanmıştır. Ancak bir hatanın düzeltilmesi amacıyla yapılan yeniden hesaplama sonucunda, 2023 yılına ait düzeltilmiş değer %28, 2021 yılına ait düzeltilmiş değer ise %33 olarak güncellenmiştir.

ise sosyal medya aracılığıyla yayımladıklarını ifade etmiştir. STÖ anketi bulguları ve yapılan görüşmeler, Türkiye'deki STÖ'lerin şeffaflık, güvenlik ve finansal sürdürülebilirlik arasında hassas bir denge kurmak zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bazı örgütler hesap verebilirliği sağlamak amacıyla yıllık faaliyet raporlarını ve mali tablolarını açık şekilde yayımlarken, diğerleri güvenlik riskleri, medya manipülasyonu ve özellikle yurtdışından fon aldıkları durumlarda karşılaştıkları siyasi baskılar nedeniyle bu bilgileri yayımlamaktan kaçınmaktadır. Bazı STÖ'ler soruşturmalarla, kamuoyunun olumsuz tepkisiyle ve hedef gösterilmelerle karşı karşıya kalmış; yönetim kurulu üyeleri, bağlantıları nedeniyle bireysel olarak hedef alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılıkla mücadele ve insan hakları alanlarında çalışan örgütler, mali bilgilerin ifşası durumunda taciz ve damgalanma riskiyle özellikle kırılgan bir konumda bulunmaktadır. Buna ek olarak, LGBTIQ örgütleri, yıllık faaliyet raporlarını yayımlamakla birlikte, mali tablolarını internet sitelerinde yayımlamayı tercih etmediklerini ifade etmiş; bu kararın gerekçesi olarak söz konusu tabloların, LGBTIQ örgütlerine yönelik nefret söylemi içeren homofobik ve transfobik yayınlar tarafından hedef gösterilme amacıyla kullanıldığını belirtmişlerdir.

Yasal yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla birçok STÖ, raporlarını dernekler il müdürlüklerine ya da DERBİS üzerinden sunmakta; ancak bu raporları kamuya açık şekilde paylaşmamayı tercih etmektedir. Bunun yerine raporlar genellikle üyeler, paydaşlar ve bağışçılarla e-posta, WhatsApp grupları veya genel kurul toplantıları aracılığıyla paylaşılmaktadır. Bazı örgütler daha geniş kapsamlı şeffaflık uygulamaları yürütmekte ve Açık Açık gibi platformları kullanmaktadır; ancak bu tür uygulamaların gerektirdiği yüksek idari uyum maliyetleri, STÖ'ler için ek bir yük oluşturmaktadır.

Gösterge 3.3.b Fon kaynakları ve önceki yıl aldıkları fon miktarı hakkında bilgi yayımlayan STÖ'lerin oranı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor	%20
2023	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%27
2021	2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%22

Önceki yıllarla karşılaştırıldığında, hem finansman kaynaklarına hem de alınan tutarlara ilişkin bilgileri yayımlayan STÖ'lerin oranında bir düşüş gözlemlenmiştir. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %20'si hem finansman kaynaklarını hem de alınan tutarları yayımladıklarını belirtmiştir; bu oran 2023'te %27, 2021'de ise %22 olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda, STÖ'lerin %32'si örgütlerinin yalnızca fon kaynakları hakkında bilgi yayımladığını belirtirken STÖ'lerin %34'ü örgütlerinin yalnızca aldıkları miktarlar hakkında bilgi yayımladığını belirtmiştir. Katılımcı STÖ'lerin %41'i ise ne alınan tutarları ne de finansman kaynaklarını kamuya açık şekilde yayımladıklarını belirtmiştir. Katılımcı STÖ'ler, finansman kaynaklarını ve alınan tutarları kamuoyuyla paylaşmamalarının ardında çeşitli gerekçelerin yattığını ifade etmiştir. Bu gerekçelerin büyük bölümü, Gösterge 3.3.a kapsamında ifade edilen nedenlerle benzerlik göstermektedir; bu nedenler arasında yasal uyumluluk, güvenlik kaygıları ve iç yönetim kararları yer almaktadır. Bu nedenlere ek olarak, bazı katılımcı STÖ'ler düşük bütçeler ve yaşanan mali zorluklar nedeniyle şeffaflık sağlanmasının anlamlı bulunmadığını, çünkü resmi hibeler yerine kendi kendini finanse eden girişimlere dayandıklarını ifade etmiştir. Diğer bazı STÖ'ler ise mali rapor oluşturma ya da bu raporları kamuya açık platformlarda yayımlama konusunda yeterli teknik bilgiye veya kaynağa sahip olmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca bazı STÖ'ler, finansman bilgilerini sürekli olarak değil, her üç yılda bir veya genel kurul toplantıları gibi belirli periyotlarda açıkladıklarını ifade etmiştir. Teknik bilgi eksikliği, siyasi hedef hâline gelme endişesi ve operasyonel sürdürülebilirlik gibi kaygılar, Türkiye'deki STÖ'lerin finansal bilgileri kamuoyuyla paylaşma yaklaşımlarını şekillendiren başlıca etkenler arasında yer almaya devam etmektedir.

SH 3.4. STÖ'ler, çalışmalarının sonuçlarını izler ve değerlendirir.

Gösterge 3.4.a: Geçen yıl içindeki çalışmalarının değerlendirmesini yapmış olan STÖ'lerin oranı.

2024	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%75
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%88
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%85

STÖ anketi sonuçları, son bir yıl içinde çalışmalarına yönelik değerlendirme gerçekleştiren STÖ'lerin oranında bir düşüş olduğunu ortaya koymuştur. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %75'i proje düzeyinde en az bir değerlendirme, strateji değerlendirmesi ya da iç süreç değerlendirmesi gerçekleştirdiklerini belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %88, 2021 yılında ise %85 olarak kaydedilmiştir. Diğer bazı STÖ'ler ise faaliyetlerini ve stratejik planlarını gözden geçirdikleri aylık veya yıllık toplantılar düzenleyerek daha gayriresmi öz değerlendirme yöntemlerini tercih ettiklerini ifade etmiştir. Bazı kuruluşlar, yürüttükleri her kampanya veya faaliyet sonrasında çalışmalarını değerlendirerek sürekli bir öğrenme ve geri bildirim süreci sağlamaktadır. Ancak birçok durumda bu değerlendirmeler sözlü düzeyde kalmakta ve resmi olarak kayıt altına alınmamaktadır. Öte yandan, bazı STÖ'ler 2024 yılı boyunca herhangi bir değerlendirme gerçekleştirmemiştir; bunun başlıca nedenleri arasında proje eksikliği, mali kısıtlar veya döneme özgü sınırlı faaliyetler yer almaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bazı STÖ'ler yapılandırılmış değerlendirme mekanizmalarına sahipken, diğerleri sistematik bir değerlendirme sürecinden yoksundur. Bu durum genellikle sınırlı kaynaklar, fonlanmış projelerin bulunmaması ya da resmi gözden geçirmeler yerine rutin tartışmalara dayalı yaklaşımlar benimsenmesinden kaynaklanmaktadır.

SH 3.5. STÖ'ler, çalışmalarına dayanak oluşturmak için araştırmalar ve kanıtlar kullanır.

Gösterge 3.5.a: Çalışmaları, araştırmalar yoluyla elde edilen kanıtlara dayanan STÖ'lerin oranı.

2024	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%78
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%91
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%88

2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %78'i çalışmalarını en az bir araştırma yöntemiyle elde ettikleri kanıta dayandırdıklarını belirtmiştir. Bu yöntemler arasında anket, kamuoyu araştırması, rastgele kontrollü deney, masa başı araştırma, saha araştırması ve odak grup toplantıları yer almaktadır. STÖ anketi sonuçları, bu tür araştırmaları yürüten STÖ'lerin oranında azalma olduğunu göstermektedir; söz konusu oran 2023 yılında %91, 2021 yılında ise %88 olarak kaydedilmiştir. STÖ'lerin yanıtlarına göre, katılımcı STÖ'lerin çoğunluğu odak grup toplantıları (%49), saha araştırması ve masa başı araştırma (%35) yöntemlerini kullanmıştır. Bunları, belirli gruplarla yapılan anketler (%31) ve kamuoyu araştırmaları (%19) takip etmiştir. Araştırma gerçekleştirmeme nedenine ilişkin olarak, mali ve insan kaynağı kısıtları başlıca engeller olarak öne çıkmaktadır. Birçok örgüt, araştırma yürütmek için yeterli fon, bu işe ayrılmış personel ya da gönüllü kapasitesine sahip olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, bazı STÖ'ler tamamen gönüllülük esasına göre faaliyet yürüttüklerini ve araştırmayı çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olarak görmediklerini ifade etmiştir. Diğer bazı örgütler ise mevcut verilerin yeterli olduğunu düşünmekte; yeni araştırmalar yürütmek yerine önceki araştırmalara veya iç değerlendirme sonuçlarına dayanmaktadır. Bazı STÖ'ler için araştırma faaliyetleri, ne stratejik öncelikleriyle ne de temel misyonlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca bürokratik engeller, teknik uzmanlık eksikliği ve araştırmanın sağlayacağı faydaya ilişkin belirsizlik gibi lojistik zorluklar da diğer gerekçeler arasında yer almaktadır.

Gösterge 3.5.b: Çalışmalarına, mevcut veya gelecekteki çalışmalarından yarar görebilecek kişilerle istişare yoluyla bilgi sağlayan STÖ'lerin oranı.

2024	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%96
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%98
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%95

STÖ anketine göre, mevcut ya da gelecekteki çalışmalarında doğrudan paydaş konumunda olan kişilerle istişareye dayalı olarak faaliyet yürüten STÖ'lerin oranı yıllar içinde sabit kalmıştır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %96'sı, çalışmalarının aşağıdaki paydaşlardan en az biriyle yürütülen istişarelere dayandığını belirtmiştir: yerel topluluklar, üyeler, yerel makamlar, ulusal makamlar, kamu kurumları, özel sektör kuruluşları veya akademik kurumlar. Bu oran, 2023 yılında %98, 2021 yılında ise %95 olarak kaydedilmiştir. STÖ'lerin verdiği yanıtlara göre, en yaygın istişare edilen gruplar üyeler (%66), yerel makamlar (%65) ve yerel topluluklar (%60) olmuştur; bunları kamu kurumları (%52), akademik kurumlar (%47), ulusal makamlar (%30) ve özel sektör kuruluşları (%27) takip etmiştir.

SH 3.6. STÖ'ler, ortak amaçlara ulaşmak için adil ve saygılı ortaklıklar içinde çalışır.

Gösterge 3.6.a: Yerel, merkezi ve uluslararası ağlarda yer alan STÖ'lerin sayısı.

2023 değerlendirmesiyle karşılaştırıldığında, yerel, ulusal ve uluslararası STÖ ağlarına katılım sağlayan STÖ'lerin oranında bir düşüş gözlemlenmiştir. STÖ anketi sonuçlarına göre, 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %73'ü en az bir yerel, ulusal veya uluslararası STÖ ağına üye olduklarını belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %87, 2021 yılında ise %71 olarak kaydedilmiştir. Ankete göre, STÖ'lerin %54'ü ulusal, %36'sı uluslararası ve %30'u yerel bir ağa üye olduklarını ifade etmiştir.

Gösterge 3.6.b: Akademik çevre, sosyal ortaklar ve özel sektör ile sektörler arası ortaklıklarda yer alan STÖ'lerin oranı.

Önceki yıllarla karşılaştırıldığında, akademik çevre, sosyal paydaşlar ve özel sektörle sektörler arası iş birliği yürüten STÖ'lerin oranı benzer seviyede kalmıştır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %60'ı en az bir üniversite, sosyal paydaş veya özel sektör kuruluşuyla iş birliği yaptığını belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %64, 2021 yılında ise %65 olarak kaydedilmiştir. Anket sonuçlarına göre, STÖ'lerin %46'sı üniversitelerle, %27'si özel sektörle, %23'ü ise sosyal paydaşlarla (sendikalar ve işveren örgütleri) iş birliği yürüttüklerini ifade etmiştir.

SO 3.7. STÖ'ler, çeşitlendirilmiş bir fon tabanına sahiptir.

■ Gösterge 3.7.a: Donör kaynaklarını çeşitlendirmiş STÖ'lerin oranı.

2024	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%57
2023	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%63
2021	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%53 ⁶¹

STÖ anketi, bağışçı gelir kaynakları çeşitlendirilmiş olan STÖ'lerin oranında artış olduğunu ortaya koymaktadır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %57'si, hiçbir bağışçı türünün toplam bütçelerinin %50'sinden fazlasını karşılamadığını belirterek finansman kaynaklarının çeşitlendirilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bu oran 2023 yılında %63, 2021 yılında ise %53 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin %43'ü bütçelerinin %50'sinden fazlasını tek bir bağışçı türünden elde ettiğini belirtmiş; bu da gelirlerinin büyük ölçüde tek bir kaynak türüne dayandığını göstermektedir. 2024 yılında bağışçı katkısı almadığını bildiren STÖ'lerin oranına bakıldığında, katılımcı STÖ'lerin neredeyse yarısının (%48) herhangi bir bağışçı desteği almadığı görülmektedir. Bağışçı türlerine göre ise, STÖ'lerin çoğunluğunun finansmanını Avrupa Komisyonu'ndan (%56) sağladığı, bunu yabancı özel vakıflar ve uluslararası STÖ'lerin (%44), yerel, il/bölge ve ulusal kamu kurumlarının (%27), hükümetler arası kuruluşların (%26), ikili bağışçıların (%22) ve yerli özel vakıfların (%20) izlediği görülmektedir. Ayrıca bazı STÖ'ler, Avrupa Birliği'nin STÖ'lere aynı destek sağladığı Sivil Düşün gibi AB programlarından kaynak kullandıklarını da ifade etmiştir.

■ Gösterge 3.7.b: Üyelik aidatları, kurumsal/bireysel bağışlar ve gelir getirici faaliyetler gibi, donörler haricindeki kaynaklardan fon sağlayan STÖ'lerin oranı.

2024	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%80
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%86 ⁶²
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%89

STÖ anketi, bağışçılar dışındaki kaynaklardan gelir elde eden STÖ'lerin oranında yıllar içinde kademeli bir düşüş olduğunu ortaya koymaktadır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %80'i bağışçılar dışındaki en az bir kaynaktan gelir elde ettiklerini belirtmiştir; bu oran 2023'te %86, 2021'de ise %89 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, üyelik aidatları, özel sektör iş birlikleri, bireysel bağışlar, STÖ'nün kendi gelir getirici faaliyetleri ve kitlesel fonlama gibi kaynaklardan elde edilen gelirlerde bir azalma yaşandığını göstermektedir. Anket sonuçlarına göre, STÖ'lerin %57'si üyelik aidatlarından, %55'i bireysel bağışlardan, %32'si kendi yürüttükleri ekonomik/sosyal girişim faaliyetlerinden veya sundukları hizmetlerden, %26'sı ise özel sektör iş birliklerinden gelir elde ettiklerini belirtmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin küçük bir kısmı kitlesel fonlama yoluyla fon aldıklarını belirtmiştir (%7).

61 Gösterge 3.7.a için 2021 değerleri başlangıçta %62 olarak yayımlanmıştır. Ancak bir hatanın düzeltilmesi amacıyla yapılan yeniden hesaplama sonucunda, 2021 yılına ait düzeltilmiş değer %53 olarak güncellenmiştir.

62 Gösterge 3.7.b için 2023 değerleri başlangıçta %96 olarak yayımlanmıştır. Ancak bir hatanın düzeltilmesi amacıyla yapılan yeniden hesaplama sonucunda, 2023 yılına ait düzeltilmiş değer %86 olarak güncellenmiştir.

SH 3.8. STÖ'ler etkili, güçlendirilmiş ve gelişmiş insan kaynaklarına sahiptir.

Gösterge 3.8.a: Personel istihdam eden STÖ'lerin oranı.

Önceki yıllarla karşılaştırıldığında, STÖ anketi, ücretli personel istihdam eden STÖ'lerin oranında belirgin bir düşüş olduğunu ortaya koymaktadır. 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %45'i, 1-5, 6-10 veya 11'den fazla ücretli personel istihdam ettiklerini belirtmiştir; bu oran 2023'te %65, 2021'de ise %67 olarak kaydedilmiştir. STÖ'lerin %27'si 1-5 ücretli personel, %11'i 11 veya daha fazla ücretli personel, %7'si ise 6-10 ücretli personel çalıştırdıklarını beyan etmiştir.

Gösterge 3.8.b: Kurumsal insan kaynakları politikalarına sahip STÖ'lerin oranı.

2024	1 – Standartları karşılamıyor	%0
2023	1 – Standartları karşılamıyor	%3
2021	1 – Standartları karşılamıyor	%0

STÖ'lerin insan kaynakları politikalarına ilişkin olarak, yıllar içinde herhangi bir ilerleme kaydedilmediği görülmektedir. STÖ anketinde, insan kaynakları politikaları dokuz başlık altında değerlendirilmektedir: işe alım politikası, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası, disiplin politikası, şikâyet/itiraz mekanizması, performans değerlendirme politikası, işten çıkarma politikası, ücretlendirme politikası, zorbalık ve tacizle mücadele politikası ile çocukların ve hassas grupların korunmasına yönelik politika. Bu bağlamda, STÖ anketi 2024 yılında, 2021 yılında olduğu gibi, katılımcı STÖ'lerin hiçbirinin tüm dokuz insan kaynakları politikasını benimsemediğini ortaya koymuştur; 2023 yılında bu oran %3'tü. En yaygın olarak benimsenen iç politika çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası (%24), işe alım politikası (%22) ve çocukların ve hassas grupların korunmasına yönelik politika (%21) olmuştur. Bunları zorbalık ve tacizle mücadele politikası (%15), disiplin politikası (%14), şikâyet/itiraz mekanizması ve performans değerlendirme politikası (her biri %13), ücretlendirme politikası (%12) ve işten çıkarma politikası (%7) takip etmiştir.

Gösterge 3.8.c: Geçen yıl içinde açık personel ve gönüllü pozisyonlarını halka duyuran STÖ'lerin oranı.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

Gösterge 3.8.d: Çeşitlilik içeren bir iş gücünün istihdam edilmesini teşvik eden kurumsal politikalara sahip STÖ'lerin oranı.

2024 yılında, çeşitliliği teşvik eden bir iş gücü istihdamına yönelik kurumsal politikalara sahip olan STÖ'lerin oranında bir düşüş kaydedilmiştir. Bu kapsamdaki kurumsal politikaların değerlendirilmesinde, işe alım politikası ile çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası birlikte ele alınmıştır. Anket sonuçlarına göre, 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin yalnızca %9'u çeşitliliği teşvik eden bir iş gücü istihdamına yönelik kurumsal politikalara sahip olduğunu belirtmiştir; bu oran 2023 yılında %18, 2021 yılında ise yine %9 olarak kaydedilmiştir.

Gösterge 3.8.e: Geçen yıl içinde personelleri ve gönüllüleri bir eğitime katılmış STÖ'lerin oranı.

2024	4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%78
2023	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%86
2021	5 – Standartları tamamen karşılıyor	%77

2023 yılıyla karşılaştırıldığında, STÖ anketi, personel ve gönüllülerinin son bir yıl içinde eğitim programına katıldığını bildiren STÖ'lerin oranında bir düşüş olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, 2024 yılında katılımcı STÖ'lerin %78'i, personel ve gönüllülerinin son bir yıl içinde bir eğitim programına katıldığını belirtmiştir; bu oran 2023'te %86, 2021'de ise %77 olarak kaydedilmiştir.

Bibliyografi

Anayasa Mahkemesi, 2024	2024 yılında dernekleşme, ifade ve toplantı özgürlüklerine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları, erişim tarihi: Ocak 2025: https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr
Anayasa Mahkemesi, 2024/11	7262 sayılı yasa kapsamında Dernekler ve Yardım Toplama Kanununda yapılan değişikliklerin iptali, Karar No: 2024/11, Ankara, 2024: https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2024/11
Anayasa Mahkemesi, 2024/128	Yardım Toplama Kanunu'nun 10. maddesinin son cümlesinin iptali hakkında Anayasa Mahkemesi kararı, Karar No: 2024/128, Ankara, 2024: https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2024/128?EsasNo=2023%2F181
Anayasa Mahkemesi, 2024/164	STÖ'lerin adli yardıma erişimi için "kamu yararı" şartının iptaline ilişkin karar, Karar No: 2024/164, Ankara, 2024: https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2024-164-nrm.pdf
Anayasa Mahkemesi, 2024/29	Devlet Denetleme Kurulu'nun tüm dernek ve vakıflar üzerindeki denetimini iptal eden karar, Karar No: 2024/29, Ankara, 2024: https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2024/29?EsasNo=2021%2F113
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024	2024 yılında ifade ve toplanma özgürlüğüne ilişkin 21 karar, erişim: Ocak 2025: https://hudoc.echr.coe.int
Avrupa Parlamentosu, 2025	"2023 ve 2024 Türkiye Komisyon Raporlarına İlişkin Taslak Rapor", Nacho Sánchez Amor, 2025: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFET-PR-767988_EN.pdf
BM İnsan Hakları Komitesi, 2024	"Türkiye'nin ikinci periyodik raporuna dair sonuç gözlemleri", CCPR/C/TUR/CO/2, 7 Kasım 2024: https://ccprcentre.org/files/media/CCPR_C_TUR_CO_2_60364_E.pdf
Charities Aid Foundation (CAF), 2024	"CAF Dünya Bağış Endeksi 2024", https://www.cafonline.org/docs/default-source/inside-giving/wgi/wgi_2024_report.pdf
Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı, 2020	"Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun", Resmi Gazete No: 31351, Ankara, 31 Aralık 2020: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201231M5.pdf
Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020	"12. Kalkınma Planı (2024–2028)", Ankara, 31 Ekim 2023: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
Cumhurbaşkanlığı, 2024	"Himaye Edilen Projeler" listesi, erişim tarihi: Mart 2025: https://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/himaye-edilen-projeler/

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024	Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar Listesi, erişim tarihi: Mart 2025: https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi
Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2024	2024 yılı proje destekleri, erişim tarihi: Mart 2025: https://gsb.gov.tr/tr/sayfa/5043-proje-destekleri
Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024	"Türkiye'nin Gri Liste'den Çıkarılmasına Dair Basın Açıklaması", Ankara, 28 Haziran 2024: https://en.hmb.gov.tr/haberler/press-release-on-turkeyes-removal-from-the-grey-list
İçişleri Bakanlığı, 05 Şubat 2025	2024 Proje Dönemi Proje Yardımları İstatistik Tablosu, erişim tarihi: Mart 2025: https://siviltoplum.gov.tr/2024-yili-proje-donemi-proje-yardimlari-istatistigi
İçişleri Bakanlığı, 14 Ağustos 2024	Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu'na ilişkin iki taslak değişiklik için kamuoyu görüş çağrısı, Ankara, 14 Ağustos 2024: https://www.siviltoplum.gov.tr/mevzuat-degisiklik-taslaklari
İçişleri Bakanlığı, 2021	Dernekler Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete No: 31635, Ankara, 21 Ekim 2021: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211021-3.htm
İçişleri Bakanlığı, 2022a	"Gönüllülük" konulu mevzuat değişiklik taslağı, Ankara, 16 Ağustos 2022: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Taslaklar/Gonulluluk-Mevzuat-Tas.pdf
İçişleri Bakanlığı, 2022b	Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2027) Taslağı, Ankara, 2022: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/PromoSlider/STKStr-ve-eylem-pln2022/Ek_1_Taslak_Sivil_Toplum_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Plani.pdf
İçişleri Bakanlığı, 2022c	Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2027) için kamuoyu görüş çağrısı, 3 Ağustos 2022: https://www.siviltoplum.gov.tr/karabuk/strateji-belgesi-ve-eylem-plani-taslagi
İçişleri Bakanlığı, 2023	2024 Yılında Uygulanacak İdari Para Cezaları, erişim tarihi: Mart 2025: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Genelgeler-Ekler/2023_17-Idari_Para_Cezalari.pdf
İnsan Hakları Derneği (İHD), 2024	"2024 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri", İHD, Ankara, 10 Aralık 2024: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2024/12/2024-Yili-Hak-Ihlalleri-Verileri.pdf
Mali Eylem Görev Gücü (FATF), 2024	"Kara ve Gri Liste", erişim tarihi: Mart 2025: https://www.fatf-gafi.org/en/countries/black-and-grey-lists.html
Milli Savunma Bakanlığı, 2024	2024 Yılı Bütçesinden Desteklenen STÖ'lerin Listesi, erişim tarihi: Mart 2025: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/Ek.pdf
Sivil Katılım Projesi, 2025a	"Gönüllülük Yeşil Kitabı", Prof. Dr. Murat Şentürk ve Baran Can Karadoğan, Ankara, 2025: https://www.sivilkatilim.org.tr/wp-content/uploads/2025/02/Yesil-Kitap-R-6.pdf

Sivil Katılım Projesi, 2025b	“Gönüllülük Beyaz Kitabı”, Prof. Dr. Murat Şentürk and Baran Can Karadoğan, Ankara, 2025: https://www.sivilkatilim.org.tr/wp-content/uploads/2025/02/Beyaz-Kitap-R-8.pdf
Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2024	Kamu yararına statüsü verilen derneklerin listesi, erişim: Mart 2025: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/Kamu-Yarari/KAMU-YARARI-STATUSU.pdf
STGM, 2024	Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu hakkındaki değişiklik taslaklarına ilişkin görüşler, erişim tarihi: Ocak 2025: https://www.stgm.org.tr/dernekler-kanunu-yaridim-toplama-kanunu-hakkindaki-degisiklik-taslaklarina-gorus-verdik
Türkiye Barolar Birliği, 2024	2024 yılına ait adli yardım ödeneği, Duyuru No: 2024/21, Ankara, 29 Mart 2024: https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/duyuru-202421-84649
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2024	2024 yılı toplam işgücü ve istihdam verileri, erişim tarihi: Mart 2025: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-Aralik-2024-53524#:~:text=İşgücü%202024%20yılı%20Aralık%20ayında,kadınlarda%20%36%2C6%20oldu.
TÜSEV, 2022	Gönüllülük yasa tasarısı hakkında görüş, İstanbul, Eylül 2022: https://tusev.org.tr/wp-content/uploads/2022/09/MevzuatGorus_06092022.pdf .
TÜSEV, 2024a	Dernekler Kanunu ile Yardım Toplama Kanunu'ndaki değişiklik taslaklarına ilişkin görüş ve öneriler, erişim tarihi: Ocak 2025: https://tusev.org.tr/dernekler-kanunu-ile-yaridim-toplama-kanununda-degisiklik-taslaklari-gorus-ve-onerilerimiz-yayinda/
TÜSEV, 2024b	“Sivil Toplumla İlgili Vergi Düzenlemeleri” serisi, İstanbul, 2024: https://tusev.org.tr/tax-regulations-concerning-civil-society-is-now-available-in-english/
Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2024	2024 yılında vakıflarda ücretli olarak çalışan toplam kişi sayısı, erişim: Mart 2025: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/07-vakiflarin-uye-ve-gorev-alan-kisi-sayilari.pdf
Venedik Komisyonu, 2021	“Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair 7262 Sayılı Kanunun Uluslararası İnsan Hakları Standartları ile Uyumunu Hakkında Görüş”, Venedik ve çevrim içi, 6 Temmuz 2021: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e

Faydalanılan Kanunların Listesi

- Anayasa
- Türk Medeni Kanunu
- Türk Ceza Kanunu
- Ceza Muhakemesi Kanunu
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- Dernekler Kanunu
- Vakıflar Kanunu
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
- Yardım Toplama Kanunu
- Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun
- Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun
- Kurumlar Vergisi Kanunu
- Gelir Vergisi Kanunu
- İş Kanunu
- İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun
- Terörle Mücadele Kanunu
- Basın Kanunu
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
- Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun
- Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun
- Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- İl Özel İdaresi Kanunu
- Belediye Kanunu
- Mevzuat Çalışma Komisyonları Hakkında Yönetmelik
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü
- Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik